

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**KÜTÜB-İ SİTTE ÖZELİNDE “AN EBÎHİ AN CEDDİHÎ”
İSNADLI RİVÂYETLER**

RÜMEYSA GÜÇLÜ
17810601231

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mehmet EREN

Konya-2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rümeysa GÜÇLÜ		
	Numarası	17810601231		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kütüb-i Sitte Özelinde “An Ebîhi An Ceddihî” İsnadlı Rivâyetler			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Rümeysa GÜÇLÜ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rümeysa GÜÇLÜ		
	Numarası	17810601231		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet EREN		
Tezin Adı	Kütüb-i Sitte Özelinde “An Ebîhi An Ceddihî” İsnadlı Rivâyetler			

Bu çalışmada, Kütüb-i Sitte'deki “an ebîhi an ceddihî” isnathı merfu rivâyetler incelenmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın giriş bölümünde Giriş bölümünde Hadis ilmindeki aile isnatları, hadis rivâyeti-aile ilişkisi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Birinci ve ikinci bölümde Kütüb-i Sitte içerisindeki “an ebîhi an ceddihî” isnathlı tüm rivâyetlerdeki müphem kişiler tespit edilip bu isnâda sahip olan sahâbîler Kütüb-i Sitte içerisindeki tekrarsız rivâyet sayılarına göre tasnif edilmiştir.

Sonuçta konuyla ilgili rivâyetlerin sayıları hakkında istatistikler verilir ve bu veriler tafsilatlı bir şekilde tablo halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler; Kütüb-i Sitte, Aile İsnadı, Sahîfe, Hadis, Rivâyet

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Rümeysa Güçlü		
	Student Number	17810601231		
	Department	Basic Islamic Sciences / Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet EREN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Narrations Have Isnads Which Include “An Ebihi an Ceddihî” In Al-Kutub Al-Sitte			

In this action, will be examined the attributed narrations in Al-Kutub Al-Sitte, “an ebîhi an ceddihî”.

Our study occurs of an introduction and two main component. In the introduction part is a brief knowledge about family attributions in the science of Hadith, hadith narratios families is given.

In the first and second capter, the unknown persons in the all narrations with “an ebîhi an ceddihî” inputation in Al-Kutub Al-Sitte were identified and the companions who had this imputation werw classified according to the number of non-repeted narrations in Al-Kutub Al-Sitte.

As a consequence statistics about the number of narrations that are the subject of the work will be given, these data will be presented in detail in a tabular form at the end of our work.

Keywords; Al-Kutub Al-Sitte, Family Attribution, Hadith's Page, Hadith, Narration

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI	9
1.1. Ailenin Tanımı.....	9
1.2. Hadis Rivâyeti-Aile İlişkisi	10
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	13
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	14
BİRİNCİ BÖLÜM	
BEŞ VE DAHA FAZLA SAYIDA “AN EBÎHİ AN CEDDİHÎ” İSNÂDLI RİVÂYETİ BULUNAN SAHÂBÎLER	16
1. Abdullah b. Amr b. el-Âs (v. 65/685).....	18
2. Ebû Mûsâ el- Eş‘arî (v. 42/662)	21
3. Amr b. Avf el-Müzenî.....	23
4. Sa‘d b. ‘Âiz el-Ğaraz	24
5. Sehl b. Sa‘d es-Sâ‘idî (v. 91/712).....	25
6. Abdurrahman b. Avf (v. 32/652)	26
7. Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)	29
8. Abdullah b. Abbas (v. 68/687).....	30
9. Ömer b. el-Hattâb (v. 23/644)	33
10. Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî	36
TABLO I	38
İKİNCİ BÖLÜM	
İKİ İLE BEŞ ARASI “AN EBÎHİ AN CEDDİHÎ” İSNÂDLI RİVÂYETİ BULUNAN SAHÂBÎLER	39
1. Râfi‘ b. Hadîc (v. 73/692).....	39
2. Sebra b. Ma‘bed (v. 83/ 702).....	41
3. Amr b. Ka‘b (v. ?).....	43
4. Amr b. Hazm (v. 53/673)	44

5.	Ebû Râfi' (v. 40/660).....	46
6.	Mikdâm b. Ma`dî Kerib (v. 87/ 708)	47
7.	Rifâ'a b. Râfi' b. Mâlik ez-Zürakî (v. 42/ 662).....	48
8.	Rukâne b. 'Abdüezîd (v. 42/662)	50
9.	Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 12/ 633)	50
10.	Sa'd b. Ebî Vakkâs (v. 55/675).....	52
11.	Seleme el-Ensârî (v. ?)	53
12.	Süheyb b. Sinân (v. 38/ 659).....	54
13.	Zübeyr b. el-Avvâm (v. 36/ 656)	56
	TEK RİVÂYETİ OLANLAR	59
a.	Rivâyeti Birden Fazla Kitaba Alınan Sahâbîler	59
b.	Rivâyeti Yalnızca Bir Kitaba Alınan Sahâbîler	61
	TABLO II	64
	TABLO III	65
	TABLO IV	66
	SONUÇ	69
	KAYNAKÇA	71

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâlühû
dğr	: Diğerleri
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi</i>
Hz.	: Hazret-i
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallâhu anh
s.	: Sayfa
s.a. v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
tsh.	: Tashih eden
v.	: Vefat tarihi
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

İslam âlimlerinin zamanımıza kadar yazdıkları ve bundan sonra da yazılmaya devam edecek olan sadaka-i câriye niteliğindeki eserler, müellifleri için kıyamete kadar kapanmayacak bir hayır kapısı, bizler için de birer başvuru kaynağıdır. Bu eserler yüzyıllar boyu hem Kur’ân-ı Kerîm’in, hem de Rasûlüllah’ın (s.a.v.) sünnetinin anlaşılmasına katkı sunmuştur. Ayrıca pek çok kişi için bir mihenk taşı, başlatacakları güzel çığırlara bir kapı olmuştur.

Hadis ilminde muteber kaynaklar olan *Kütüb-i Sitte*, yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerin başında gelir. Yüzyıllar boyu hem ihtivâ ettikleri hadislerle, hem de hadisleri konu veya ricâline göre tasnif edişleriyle ve muhtelif faydalı malumatlarıyla bu ümmete kaynaklık etmiş olup hâlâ da etmeye devam etmektedirler. Günümüze kadar *Kütüb-i Sitte* müellifleri ve eserleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

Hadis usulünde aile fertlerinin birbirlerinden nakilde bulunması “aile isnâdı” olarak adlandırılmıştır. Özellikle hadis sahîfesi bulunan sahâbîlerin ellerindeki bu ilmî miras bazen semâ, bazen vicâde yoluyla oğullarına ve torunlarına geçmiş; torunlar, dedelerinin veya babalarının dedelerinin Rasûlüllah (s.a.v.) ile görüşmüş olmasını bir şeref kabul ederek onlardan rivâyette bulunmuşlardır. Böylece hadis usûlünde aile isnâdı diye adlandırılan isnad türü oluşmuştur.

Aile isnatlarının en meşhurları, oğulların dedelerden rivâyetleri olan ve senette “an ebîhi an ceddihî” tabiriyle belirtilen türleridir. Burada “ced” kelimesinin sonundaki zamirin babanın dedesine mi, yoksa râvinin dedesine mi döndüğü, ifadenin müphem oluşundan dolayı ilk bakışta anlaşılammaktadır. Kimlikleri açıklanmayan bu kişilerin tespit edilmesi ve senette inkitâ olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte, ailenin tanımı, aile isnâdı ve “an ebîhi an ceddihî” isnatlı rivâyetler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, *Kütüb-i Sitte*’de “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla beş ve daha fazla sayıda rivâyeti olan sahâbîler tespit edilip sayılarına göre tasnif edilerek, duruma göre her bir sahâbîden gelen bir veya birkaç rivâyetin incelemesi yapılmış ve ardından varsa sahîfesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu incelemede ilgili rivâyetin metni verildikten sonra senetteki müphem râvilerin kim oldukları tespit edilmiştir.

Çalışmamızda merfu rivâyetler esas alınmış, aile isnadları sahâbîlere göre tasnif edilmiştir. İkinci bölümde *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla beş ve daha fazla sayıda rivâyeti olan sahâbîler tespit edilip birinci bölümdeki gibi şekilde incelenmiştir.

Konunun anlaşılmasına yardımcı olması için aileler ve *Kütüb-i Sitte* içerisindeki sayıları bölüm sonlarındaki tablolarda istatistiksel olarak sunulmuştur. Tek rivâyeti bulunan râviler ayrı bir bölümdedeğil ikinci bölümün sonunda incelenmiştir.

Konu seçimi, planın oluşturulması ve kaynak bulma noktasında yol gösterip desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet EREN'e, evde benim için uygun ortamı hazırlayıp her daim maddî ve manevî destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür ederim. Allahu Teâlâ'dan bu çalışmamızın faydalı olmasını ve bundan sonra da rızasına uygun çalışmalar yapmayı niyâz ederim.

Rümeysa GÜÇLÜ

Konya, 2022

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

1.1. Ailenin Tanımı

İslam toplumunda kimlerin aileye dâhil olduğunu Allahu Teâlâ bize Kur'ân-ı Kerim'de bildirir. Şöyle ki, Nur Suresi'nin 31. ayetinde kadınların ziynetlerini gösteremeyeceği kişilerden hariç tutulan eş, baba, kayınbaba, oğul, üvey oğul, kardeşler, üvey kardeşler ve erkek kardeşler ile kız kardeşlerin oğulları kan bağı ve evlilik akdi çerçevesinde ailenin sınırlarını çizmektedir. Bu ayette zikredilmeyen anne, hala, teyze, dayı ve amcalar Nur Suresi'nin 61. ayetinde evlerine izinsiz girmekte sakınca olmayan kişiler arasında sayılarak aileye dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra aralarında kan ve evlilik bağı bulunmayan süt hısımları, azatlı köleler (mevlâ) ve hizmetçiler de aileye dâhildir.¹

Cahiliyye Dönemi'ndeki eski Arap toplumunda ataerkil bir aile yapısı vardı. Kadınların hakları yok denecek kadar azdı. Velinin velâyeti altında bulunan kimseler üzerinde oldukça geniş hakları olup annenin çocukları üzerinde bu tür hakları yoktu: Velâyeti altında bulunan çocuğu satma, rehin verme, miras ve himâyeden mahrum etme, kız çocuklarını öldürme gibi. İslam ile beraber velinin bu geniş yetkileri sınırlandırılıp adalet ve kişilik haklarıyla bağdaşmayan uygulamalar yasaklanmıştır. İslam'da aile yapısı ataerkil olsa da, bu diğer dinlerde ve toplumlarda olduğu gibi değildir. Bilâkis herkese hakkını veren, bireyleri aile reisinin etrafında toplayan ve onun neredeyse bütün akrabalarını içine alan bir yapıdadır.²

Hz. Ömer'in (v. 24/644) ifadesiyle, daha önce yok hükmünde sayılan kadınlar hak ettikleri değeri İslam ile bularak ailede söz sahibi olmuşlardır. Tabii geniş ve birbirine tutkun aile yapısının öne çıktığı ilk dönemde yine de evin reisi babadır. Bazen amca veya dayıya baba, babanın amca veya dayısına da dede denmiştir. Yeğenlerle amca, dayı, hala ve teyze arasındaki ilişki ebeveyn çocuk ilişkisi kadar yakındır. Hz.

¹ Kuzudişli, Bekir, *Hadis Rivâyetinde Aile İsnadları*, s. 49,50, 51, 52.

² Aydın, Mehmet Akif, "Aile", *DİA*, s. 196-200.

Âişe diğer kadınların künyesi olup da kendisinin künyesi olmadığı için üzüntüsünü dile getirince, Rasûlullah (s.a.v.)'in tavsiyesi üzerine kız kardeşi Esmâ'nın oğlu Abdullah b. Zübeyr ile künyelenmiş ve vefatına kadar kendisine “Ümmü Abdillâh” denmiştir.³

1.2. Hadis Rivâyeti-Aile İlişkisi

Kan, evlilik, süt hısımlığı bağıyla ve hizmetçi veya azatlı köle olma yoluyla aileye katılan fertlerin sürekli aynı ortamda bulunma imkânı aile reisinin sahip olduğu ilmi bu aile fertlerine aktarmasına ve ilmin onlar vasıtasıyla devam etmesine vesile olmuştur. Müezzinlik, kadılık, yöneticilik gibi vazifeler de yine aile reislerinden çocuklara ve torunlara intikal etmiş ve bu vazifelerle ilgili hadisleri onlar rivâyet etmişlerdir.⁴ Pek çok sahâbînin çocuğu babalarından hadis nakliyle meşhur olmuş, dedelerinden aldıkları ilmî miras ile hatıraları sonraki nesillere aktarmışlardır.⁵

Rasûlullah (s.a.v.)'in çeşitli vesilelerle bazı sahâbîlere yazdırmış olduğu vesikalar ile kimi sahâbîlerin yazdıkları hadis sahîfeleri çocuklarına ve torunlarına intikal etmiş; tavârüs edilen bu malzeme hadis rivâyetinde aile isnadlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁶ Bu malzemeyi elde eden kimse, malzeme sahibinin muasırı olsun veya olmasın, o malzemedeki hadisleri rivâyet edince, hadis tahammül yollarından vicâde metodunu kullanmıştır. Hadisleri semâ yoluyla tahammül etmediğinin anlaşılması için “وجدت” (buldum) veya “قرأت بخط فلان” (filanın yazısından okudum) tabirlerini kullanması gerekmektedir. Bu tabirlerle rivâyet edilen hadislerde ravî ile şeyhi arasında inkitâ' hükmünün verilmesi kolaylaşır. Burada önemli olan, râvî ve şeyhin muasır olup olmadığının ve hadisin hangi yolla alındığının bilinmesidir. Rivâyetler vicâde metoduyla elde edildiği halde senedde *kâle ve 'an* gibi görüşmeye ihtimali olan tabirler kullanılırsa tedlîs yapılmış olur.⁷

³ Kuzudişli, s. 53, 54, 55. Ebû Dâvud, “Edeb”, 78.

⁴ Kuzudişli, s. 56.

⁵ Eren, Mehmet, *Hadis İliminde Rical Bilgisi ve Kaynakları*, s. 100.

⁶ Kuzudişli, s. 58.

⁷ Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, s. 328, 329.

Oğulların Babalardan Rivâyetleri (Rivâyetü'l-Ebnâ' Ani'l-Âbâ')

Bu tür isnadlar en meşhur aile isnadlarıdır. Râvîlerin babalarından yaptıkları rivâyetler ile dedelerinden yaptıkları rivâyetler olmak üzere iki grupta incelenebilir.

- **Oğulların Babalarından Rivâyetleri**

Bu tür rivâyetler, râvîlerin babalarından aldıkları ve “عن أبيه” veya “عن أبي” lafızlarıyla rivâyet ettikleri hadisleri içine alır. Bunlarda râvînin babasının ismi müphem bırakılmış ise onun kimlik tespiti yapılmalıdır. Ebû Nasr el-Vâilî'nin (v. 444) oğulların babalarından rivâyetlerini topladığı bir kitabı bulunmaktadır.⁸

- **Torunların Babaları Vâsıtasıyla Dedelerinden Rivâyetleri**

Bu tür rivâyetler “عن أبيه عن جده” isnadıyla gelmektedir. Esas konumuzu teşkil eden kısım budur. Bu isnad türünde baba ve dede isimleri açıkça zikredilmediği zaman problem doğabilir. Öncelikli olarak, müphem bırakılan baba ve dedenin kimliklerinin tespit edilmesi gerekir.

Birçok sahâbe çocuğu babalarından aldıkları hadisleri ve ilmi mirası rivâyet etmekle meşhur olurken, bu isnadlar onlardan sonra gelen soyları için de ecdadının Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte olma şerefine nail olması açısından bir övünç vesilesi olmuştur. Sahâbe biyografilerine dair eser yazan birçok müellif bu rivâyetleri bir kişinin sahâbî olup olmadığını tespit etmek için delil olarak kullanmıştır. Ancak çok defa bu kimlik tespiti sırasında “جده” kelimesinin sonundaki “ه” zamirinin râvînin kendi dedesine mi, yoksa râvînin babasının dedesine mi döndüğü konusunda problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu ibâredeki “ced” bazen râvînin kendi dedesine dönerken, bazen de râvînin babasının dedesine dönmektedir.⁹

Bu iki durum birer örnekle şöyle açıklanabilir:¹⁰

⁸ İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-Hadîs*, s. 315; Koçyiğit Talat, *Hadis Usûlü*, s. 290.

⁹ Eren, *Rical Bilgisi ve Kaynakları*, s. 100; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, s. 290; Kuzudişli, s. 209, 210.

¹⁰ Eren, *Rical Bilgisi*, s. 101.

1. Hû zamirinin râvînin kendi dedesine döndüğü rivâyetlere örnek: Behz b. Hakîm an ebîhi an ceddihî ani'n-Nebî isnadıdır.

Behz'in dedesi Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî'dir. Behz'in babasının yani Hakîm'in dedesi olan Hayde ise, sahâbeden olmasına rağmen Rasûlullah (s.a.v.)'den hadis nakletmemiştir. Bu sebeple isnattaki "ceddihî" ifadesindeki zamir; Behz'in babasının dedesine değil, kendi dedesi olan Muâviye'ye dönmektedir.

2. Hû zamirinin râvînin babasının dedesine döndüğü rivâyetlere örnek: Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî ani'n-Nebî isnadıdır.

Bu seneddeki Amr, Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr el-Âs'tır. Bu zincire göre Şuayb'ın dedesi sahâbeden Abdillâh b. Amr el-Âs'tır, dolayısıyla Amr babasının dedesinden rivâyet etmiş olmaktadır.

Kadınların anneleri vasıtasıyla ninelerinden yaptıkları rivâyetler de oğulların babalardan rivâyetleri başlığı altında ele alınır.¹¹

Oğulların babalarından yaptıkları rivâyetlere dair kaynak eserler:¹²

- Bu konuda ilk olarak Ahmed b. Ebû Hayseme (v. 279) bir cüz yazmıştır.
- Konunun en meşhur kaynağı, es-Siczî el-Vâilî'nin (v. 444) kitabıdır.
- Konunun en geniş kaynağı ise, el-Alâî (v. 761/1359)'nin *el-Veşyü'l-Muallem fî men Ravâ an Ebîhi an Ceddihî ani'n-Nebî (s.a.v.)* adlı büyük bir ciltlik eseridir.
- İbn Hacer (v. 852/1449) el-Alâî'nin kitabını özetleyerek *Alemü'l-Veşyi'l-Muallem* adını vermiştir.
- Kasım b. Kutluboğa (v. 879/1474)'nın *Kitâbu Men Ravâ an Ebîhi an Ceddihî* isimli eseri eksik olmasına rağmen günümüze ulaşan en geniş eserdir.

¹¹ Eren, *Rical Bilgisi* s.106.

¹² Eren, *Rical Bilgisi*, s.106, 107.

Babaların Oğullardan Rivâyetleri (Rivâyetü'l-Ebâ' Ani'l-Ebnâ')

Babaların oğullardan rivâyeti büyüklerin küçüklerden rivâyetleri konusuna girmektedir ve aile isnadlarının meşhur örneklerindedir. Bu rivâyetlerdeki kişilerin tespit edilmesiyle senetlerde baba ve oğulların karıştırılması önlenmiş olur.¹³

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Kütüb-i Sitte muteber hadis kaynakları olması hasebiyle yüzyıllar boyu İslam ilimlerine kaynaklık etmiş ve hâlâ da etmeye devam etmektedir. Yazıldıkları günden bu zamana hem *Kütüb-i Sitte*, hem de müelliflerini konu alan birçok araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmadaki amacımız, *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” isnatlarıyla oğulların babalarından veya babaları vasıtasıyla dedelerinden yaptıkları rivâyetleri tespit ettikten sonra, müphem bırakılan baba ve dedenin kim olduklarını belirleyip cerh ve ta'dil ilmi ışığında haklarında bilgi vermektir. İbâredeki “hû” zamirinin râvînin dedesine mi yoksa râvînin babasının dedesine mi döndüğü konusunda doğacak problemleri önlemek için râvînin hem kendi dedesi, hem de babasının dedesinin kimlik bilgileri hakkında araştırma yapılması ve bunun sonunda ilgili zamirin kime gittiğinin tespit edilmesine gayret edilecektir.

Giriş ve iki ana bölümden oluşan çalışmamızda merfu rivâyetler esas alınacaktır. Giriş bölümünde hadis ilmindeki aile isnatları, hadis rivâyeti-aile ilişkisi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra aile isnadlarının en meşhuru ve bizim de konumuz olan torunların dedelerinden veya babalarının dedelerinden yaptıkları rivâyetler ele alınacaktır.

Birinci bölümde *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” isnâtlı tüm rivâyetlerdeki müphem kişiler tespit edilip bu isnâda sahip olan sahâbîler *Kütüb-i Sitte* içerisindeki mükerrer olmayan rivâyet sayılarına göre beşten fazla rivâyeti olanlar şeklinde ve rivâyet sayıları çoktan aza doğru olacak şekilde ele alınacaktır. Her bir sahâbînin ailesinden bu ibâreyle gelen rivâyetlerden bir tanesi incelenecek, o sahâbînin aile isnâdıyla gelen tüm râvileri hakkında cerh ve ta'dil ilmi ışığında bilgi

¹³ Eren, *Rical Bilgisi*, s.98.

verilecek, eğer o rivâyetin zayıf olmasına sebep olan râvî varsa ayrıca incelenecektir. Ve eğer varsa “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen sahâbî sahîfeleri tespit edildikten sonra bu sahîfelerin torunlara nasıl intikâl ettiği, dedelerle bire bir görüşerek semâ yoluyla mı, yoksa tounların dedelerinin kitabını bulup vicâde yoluyla mı hadisleri rivâyet ettiği, eğer varsa dedesi ile görüşmeden kitap eline geçtiği halde dedesinden bizzat duyarak rivâyet etmiş izlenimi verecek şekilde ifadelerle rivâyette bulunarak tedlis yapıp yapmadığı, bu sahîfelerin günümüze ulaşip ulaşmadığı hakkında bilgi verilecektir.

İkinci bölümde tespit edilen müphem kişilerden bu isnâda sahip olan sahâbîler *Kütüb-i Sitte* içerisindeki mükerrer olmayan rivâyet sayılarına göre iki ile beş arasında rivâyeti olanlar ve tek rivâyeti olanlar şeklinde ve rivâyet sayıları çoktan aza doğru olacak şekilde ele alınacaktır. Her bir sahâbînin ailesinden bu ibâreyle gelen rivâyetlerden bir tanesi incelenecek, o sahâbînin aile isnâdıyla gelen tüm râvileri hakkında cerh ve ta’dil ilmi ışığında bilgi verilecek, eğer o rivâyetin zayıf olmasına sebep olan râvî varsa ayrıca incelenecektir. Tek riveâyeti olan sahâbîlerin rivâyetlerini incelemek yekun tutacağı için sadece ilgili rivâyetin geçtiği yerler ve ailede dede-torun kimlikleri hakkında bilgi verilecektir. Ve birinci bölümde olduğu gibi “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen sahâbî sahîfeleri tespit edildikten sonra bu sahîfelerin torunlara nasıl intikâl ettiği, dedelerle bire bir görüşerek semâ yoluyla mı, yoksa tounların dedelerinin kitabını bulup vicâde yoluyla mı hadisleri rivâyet ettiği, eğer varsa dedesi ile görüşmeden kitap eline geçtiği halde dedesinden bizzat duyarak rivâyet etmiş izlenimi verecek şekilde ifadelerle rivâyette bulunarak tedlis yapıp yapmadığı, bu sahîfelerin günümüze ulaşip ulaşmadığı hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmaya konu olan rivâyetlerin sayıları hakkında istatistikler verilecek, çalışmamızın sonunda bu veriler tafsilatlı bir şekilde tablo halinde sunulacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızın esas kaynağı; Buhârî’nin *Sahîh*’i, Müslim’in *Sahîh*’i, Nesâî’nin *Sünen*’i, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’i, Tirmizî’nin *Sünen*’i ve İbn Mâce’nin *Sünen*’inden oluşan Kütübü Sitte’dir.

Bu çalışmamızda râvîlerin kimlik bilgilerine dair en çok istifade ettiğimiz kaynaklar; Mizzî'nin (v. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl'i*, Zehebî'nin (v. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'sı* ve Târîhu'l-İslâm'ı ile İbn Hacer'in (v. 852/1449) *Tehzîbü't-Tehzîb*'idir.

Çalışmamız için tercih ettiğimiz klasik kaynaklar için Prof. Dr. Mehmet Eren'in doktora tezi olan *Hadis İlminde Ricâl Bilgisi ve Kaynakları* kitabından; yeni kaynaklar için Prof. Dr. Bekir Kuzudişli'nin doktora tezi olan *Hadis Rivâyetinde Aile İsnadları* kitabından; Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın sahifesi hakkında geniş mâlûmat için Veysel Özdemir'in *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü's-Sâdika* isimli kitabından faydalanacağız.

Ayetlerin meali için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meali esas alınacaktır. Rivâyetlerin tespiti için Şamile programı kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞ VE DAHA FAZLA SAYIDA “AN EBÎHİ AN CEDDİHİ” İSNÂDLI RİVÂYETİ BULUNAN SAHÂBÎLER

Kütüb-i Sitte kitapları içerisinde “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla rivâyeti bulunan sahâbîlerden rivâyet sayısı 5 ve 5’ten fazla olan 10 sahâbî, bu başlık altında rivâyet sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanarak incelenmiştir. Aynı sayıda rivâyeti bulunanlar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Her bir başlıkta hadislerin Arapça metinlerinin hemen altında tozun, baba ve dedelerin künyeleri verilmiş ve torun ile dedenin altı çizili olarak gösterilmiştir.

Her bir sahâbînin bu türden rivâyetlerinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde hangisinde bulunduğu ve bunların tekrarlı ve tekrarsız sayıları tespit edilebildiği kadarıyla belirtilmiştir. İlgili rivâyetin, yer aldığı kitaplardaki tekrarsız sayıları *Kütüb-i Sitte* içerisinde toplam rivâyet sayısını vermektedir. Bunlar arasında tekrar edenler de tespit edilmiş ve bu sayılar hem metin içerisinde hem de daha anlaşılır olması açısından birinci bölümün sonunda tablo halinde sunulmuştur.¹⁴

Sözlü geleneğin hâkim olduğu toplumda yetişen sahâbîler Allah Rasûlü’nden (s.a.v.) duydukları hadisleri çoğunlukla ezberliyorlardı. Bunun yanı sıra sayıları az da olsa okuma ve yazma bilen sahâbîlerden hadisleri yazanlar vardı. Rasûlüllah’ın (s.a.v.) hadislerin yazılmasını men ettiği rivâyetlerin yanında hadislerin yazılmasına izin veren rivâyetler de mevcuttur. Bu konu daha önce yapılan birçok araştırmada geniş kapsamlı olarak ele alındığı için biz burada her iki duruma da birer örnek vermekle yetineceğiz.

Rasûlüllah’ın (s.a.v.) hadislerin yazılmasını men ettiği rivâyetlere örnek:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَكْتُبُوا عَنِّي، وَمَنْ كَتَبَ عَنِّي غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ.

¹⁴ bk. Tablo I.

Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (v. 74/693) (r.a.) rivâyet edildiğine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Benden Kur’an dışında bir şey yazmayın. Kim benden Kur’an dışında bir şey yazmış ise onu imhâ etsin.”¹⁵

Rasûlullah’ın (s.a.v.) hadislerin yazılmasına izin verdiği rivâyetlere örnek:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَجْلِسُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَسْمَعُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُهُ وَلَا يَحْفَظُهُ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْمَعُ مِنْكَ الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُنِي وَلَا أَحْفَظُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِنْ بِبِمِينِكَ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ لِلخَطِّ.

Ebû Hureyre’den (v. 58/678) rivâyet edildiğine göre:

“Ensâr’dan bir adam Nebî’nin (s.a.v.) meclisinde oturur, O’ndan (s.a.v.) hadis dinler ve bu onun hoşuna gider, fakat ezberleyemezdi. Rasûlullah’a (s.a.v.) bu durumdan şikâyet etti: ‘Yâ Rasûlallah! Ben senden hadîs dinliyorum ve hoşuma gidiyor, ancak ezberleyemiyorum. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Elinden yardım al!’ ve yazması için elini işaret etti.”¹⁶

Hadis alimleri yasaklamaya dair rivâyetlerin, sahâbîlerin Kur’an yerine hadisle meşgul olmalarının önüne geçmek amacıyla ve malzeme azlığından dolayı hadîsler ve Kur’an ayetlerinin aynı sayfalara yazılması sonucu hadislerin Kur’an ayetleriyle karışma endişesiyle söylendiğini ifâde etmişlerdir. Ayrıca bu yasağın geçici olup daha sonra ortadan kalktığı genel kanaat olarak değerlendirilmiştir.¹⁷

Sahâbîlerin imkanları dahilinde buldukları yazı malzemelerine Allah Rasûlü’nden (s.a.v.) duyuyş oldukları hadisleri yazmaları sonucu hadis sahîfeleri meydana gelmiştir. Muhammed Mustafa el-A‘zamî hadis sahîfesi olan sahâbîlerin sayısını elli olarak tespit etmiştir.¹⁸ Abdullah b. Amr’ın (r.a.) yaptığı gibi bazı sahâbîler bu sahîfeleri kendileri yazarken, Ebû Hureyre (v. 58/678) (r.a.) kendisi yazmamış,

¹⁵ Müslim, “Zühd ve’r-Rikâk”, 16.

¹⁶ Tirmizî, “İlim”, 12.

¹⁷ Koçyiğit, *Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti*, s. 27; “Hadis Usûlü”, s. 340; Fahri Hoşab, “Sahâbî Sahîfelerinin Lafzen Rivâyet Açısından Değeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 16/2, (2018), 94; Çakan, İsmail Lütü, “Hadis Edebiyatı”, s. 34; A‘zamî, Muhammed Mustafa, “İlk Devir Hadis Edebiyatı”, s. 60; Yücel, Ahmet, “Kitâbet”, *DİA*, XVI, s. 84.

¹⁸ A‘zamî, s. 70-95; Yücel, “Kitâbet”, *DİA*, s. 82.

talebesi Hemmâm b. Münebbih (v. 132/750) tarafından yazılmıştır. Ashâbın önde gelenlerinin de aralarında bulunduğu bu elli iki sahâbînin sahîfelerinden günümüze ulaşan yalnızca Ebû Hureyre'nin (r.a.) öğrencisi Hemmâm b. Münebbih'e yazdırmış olduğu *es-Sahîfetü's-Sahîha* adlı sahîfedir. Bu eserin Şam ve Berlin'de bulunan iki nüshası Muhammed Hamîdullah tarafından 1953 senesinde neşredilmiştir. Aynı zamanda bu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde tek bir isnad zinciri altında sıralanmıştır.¹⁹

Çalışmamızın konusu olan *Kütüb-i Sitte* içerisindeki “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla gelen hadislerin müphem ifadelerindeki kişileri belirledikten sonra tespit ettiğimiz 72 ailenin sahâbî râvîlerinden 12 tanesinin hadis sahîfesi bulunmaktadır. Bu sahâbîler alfâbetik sıra ile; Abdullah b. Abbas (v. 68/687), Abdullah b. Amr b. el-Âs (v.65/685), Ömer b. el-Hattâb (v. 23/644), Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661), Amr b. Hazm (v. 53/673), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 42/662), Ebû Râfi' (v. 40/660), Enes b. Mâlik (v. 93/711), Râfi' b. Hadîc (v. 73/692), Sa'd b. Ubâde (v. 14/635) ve son olarak Sehl b. Sa'd es-Sâ'îdî'dir (v. 91/712). Bu sahâbîlerin sahîfelerinden bazıları nüsha olarak rivâyet edilmiş, bazıları ise içlerinden alınan hadislerin müelliflerin kendi kitaplarında ilgili yerlere serpiştirilmesi şeklinde rivâyet edilmiştir. Yine bu 12 sahâbî ailesinden bazılarında torun râvî dedesinin kitabını bizzat dedesinden işiterek semâ' yoluyla rivâyet etmiş, bazılarında ise dedesi ile hiç karşılaşmadığı halde dedesinin kitabı bir şekilde kendisine intikal etmiş ve o kitabı vicâde yoluyla rivâyet etmiştir. “An ebîhi an ceddihî” isnadlı rivâyete sahip sahâbîler tespit edilip ilgili rivâyetlerine örnek verildikten sonra sahîfesi bulunan sahâbîler ile ilgili bilgi verilmiştir.

1. Abdullah b. Amr b. el-Âs (v. 65/685)

Abdullah b. Amr b. el-Âs ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen rivâyetlerine baktığımızda *Sahîhayn* müellifleri tarafından kitaplarına alınmamasına rağmen diğer dört kitabın müellifleri tarafından kitaplarına alındığını görüyoruz. Nesâî'nin *Sünen*'inde tekrarlı rivâyet

¹⁹ Koçyiğit, “*Hadis Usûlü*”, 348; Hoşab, s. 95; Hamîdullah, Muhammed, “*Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahîfe-i Hemmâm ibn Münebbih*”, s. 108-154.

sayısı 72, tekrarsız rivâyet sayısı 47; Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde tekrarlı 64, tekrarsız 56; İbn Mâce'nin *Sünen*'inde tekrarlı 61, tekrarsız 59 rivâyet bulunmaktadır. Tirmizî'nin *Sünen*'indeki 33 rivâyet tekrar etmeden gelmiştir. Neticede *Kütüb-i Sitte* genelinde aileye ait 195 tekrarlı, 103 tekrarsız rivâyet bulunduğu tespit edilmiştir. Müellifler bazen müphem ibârenin hemen arkasından bu isimleri açık bir şekilde zikrederken bazen de ibâre müphem olarak bırakılmıştır. Biz burada hem müphem ibârenin açıklandığı hem de öylece bırakıldığı durumlardan birer örneğin incelemesini yapacağız.

- İbâreden sonra müphem kişilerin açık olarak yazılmadığı duruma örnek:

حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَمَّرُ بْنُ سَلِيمَانَ، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا يَرِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ، وَلَا خَائِنَةٍ، وَلَا مَحْدُودٍ فِي الْإِسْلَامِ، وَلَا ذِي غَمْرِ عَلَى أَخِيهِ»

Amr b. Şuayb > Şuayb b. Muhammed > Abdullah b. Amr b. el-Âs > Rasûlullah (s.a.v.)

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Hâin kadın ve erkeği, (zinâdan ötürü) had cezası uygulanan kişinin ve Müslüman kardeşine kini olan kişinin şâhitliği câiz (geçerli) olmaz.*”²⁰

- İbâreden sonra müphem kişilerin açık olarak yazıldığı duruma örnek:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حَبِيبِ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ شَتَّى»

Amr b. Şuayb > Şuayb b. Muhammed > Abdullah b. Amr b. el-Âs (r.a.) > Rasûlullah (s.a.v.)

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“*İki farklı dinden olan birbirine mirasçı olamaz.*”²¹

²⁰ İbn Mâce, “Ahkâm”, 30; Ebû Dâvud, “Ekziye”, 16.

²¹ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 9, 10; Nesâî, “Ferâiz”, 25, İbn Mâce, “Ferâiz”, 5.

Abdullah b. Amr b. el-Âs (v. 65/685), sahîfe sahibi sahâbîlerdendir ve sahîfesi torunları vasıtasıyla rivâyet edilmiştir. Ancak sahîfe günümüze ulaşmamıştır.

Zehebî, Şuayb b. Muhammed'den oğulları Amr ve Ömer ile Sâbit b. Bünânî'nin hadis rivâyetinde bulunduğunu ve Şuayb b. Muhammed'in Şuayb b. Abdillâh b. Amr şeklinde dedesi Abdullah b. Amr'a nisbet edildiğini; vefat tarihinin bilinmemekle beraber h.80 yılından sonra vefat ettiğinin tahmin edildiğini söylemiştir. İbn Hibbân'ın (v. 354/965) onun hakkında dedesi ve babasından hadis rivâyetinde bulunduğunu söylediğini; Buhârî ve Ebû Dâvûd'un da onun hakkında dedesinden, İbn Abbâs'tan ve İbn Ömer'den hadis semâ' ettiğini söylediğini zikretmiştir.²²

Amr b. Şuayb'ın kimlik bilgilerini Zehebî şu şekilde sıralamaktadır: İmâm, muhaddis, Ebû İbrâhîm, Ebû Abdillâh el-Kuraşî es-Sehmî, el-Hicâzî, Tâif'in fakihî. Babasından çokça hadis rivâyet etmiş olup Saîd b. Müseyyeb (v. 94/713), Süleyman b. Yesâr (v.107/725), Urve b. Zübeyr (v. 94/713) hadis rivâyet ettiği hocalarından bazılarıdır.²³

Abdullah b. Amr b. el-Âs Sahîfesi

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) genç ashâbından, en çok hadis rivâyetinde bulunan muksirûndan birisidir. İyi bir eğitim almıştır ve İbrânice'ye hakimdir. Fıkıh bilgisindeki derinliği sebebiyle Abâdile diye bilinen dört Abdullah arasında yer almıştır. Yazı bilen sahâbîlerdendir. Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) hadisleri yazma konusunda izin almıştır.²⁴

Hiz. Peygamber'den (s.a.v.) işitip yazdığı hadisleri topladığı sahîfeye *es-Sahîfetü's-Sahîha* adını vermiştir. Sahîfe günümüze ulaşmadığı için sahîfenin içerdiği hadislerin sayısı konusunda net bir mâlûmata sahip değiliz.

Abdullah b. Amr'dan birçok kimseler hadis rivâyet etmiştir. Ancak rivâyet edenler arasında sahîfenin tamamını rivâyet ettiğini söyleyen birine rastlanmamaktadır.

²² Zehebî, *Siyeru A`lâmi'n-Nübelâ*, V, 181.

²³ Zehebî, V, 165.

²⁴ Fayfa, Mustafâ, "Abdullah b. Amr b Âs", *DİA*, s. 85.

Bu sahîfenin Abdullah b. Amr'ın torununa intikal ettiğine ve onun tarafından rivâyet edildiğine dair hadis imamlarının ittifâkı vardır. İntikâl eden bu sahîfeyi Amr b. Şuayb'ın babası Şuayb'ın, babası Muhammed b. Abdullah'tan işitip işitmediği konusunda ihtilaf bulunduğu için sıhhatinde şüpheye düşülmüş ve bazı alimlerce Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesi Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiği hadisler reddedilmiştir.²⁵

Cumhûr'a gelince ise Amr'ın bu hadisleriyle ihticâc etmeyi kabul etmiştir. İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'*ında Şuayb'ın bir hadisini rivâyet ederek bu nüshayla ihticâc etmiş olması da cumhurun görüşünü desteklemektedir.²⁶

Abdullah b. Amr'ın *es-Sahîfetü's-Sahîha*'sı günümüze ulaşmamıştır. Onun çocuklarının ve torunlarının arasında bulunduğu birçok talebesi olmuştur. Ondaki hadisleri yazılı olarak rivâyet edenler şu şekildedir: Ebû Sabra (Abdullah b. Amr kendisine imlâ ettirmişti), Abdurrahman b. Selem el-Cumahî, Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh, Şafî b. Mânî.²⁷

2. Ebû Mûsâ el- Eş'arî (v. 42/662)

Ebû Mûsâ el- Eş'arî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 8, tekrarsız 5 olarak tespit edilmiştir. Bu tekrarsız rivâyetlerin 4 tanesinde ibâredeki dede râvî olan Ebû Mûsâ el- Eş'arî'nin ismi torun râvînin kimlik bilgisinde veya ibâreden hemen sonra açık bir şekilde zikredilmiştir. Tirmizî bu ailenin “an ebîhi an ceddihî” isnatlı rivâyetlerini kitabına almamıştır, diğer beş müellifin kitabında bu rivâyetler yer almaktadır. Buhârî'nin *Sahih*'inde tekrarlı 6, tekrarsız 2; Müslim'in *Sahih*'inde 3; Nesâî'nin *Sünen*'inde, Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ise 1 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin hepsinde râvîler kendi dedelerinden rivâyet etmişlerdir.

²⁵ Koçyiğit, s. 251, Özdemir, Veysel, *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü's-Sâdıka'sı*, s. 232.

²⁶ Eren, s. 103.

²⁷ A'zamî, s.79.

İnceleyeceğimiz örnek, torun râvînin kimlik bilgisinde Ebû Mûsâ el- Eş‘arî’ nin isminin açıkça zikredildiği rivâyet olacaktır:

حدثنا آدم، حدثنا شعبة، حدثنا سعيد بن أبي بردة بن أبي موسى الأشعري، عن أبيه، عن جده، قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: «على كل مسلم صدقة» قالوا: فإن لم يجد؟ قال: «فيعمل بيديه فينفع نفسه ويتصدق» قالوا: فإن لم يستطع أو لم يفعل؟ قال: «فيعين ذا الحاجة الملهوف» قالوا: فإن لم يفعل؟ قال: «فيأمر بالخير» أو قال: «بالمعروف» قال: فإن لم يفعل؟ قال: «فيمسك عن الشر فإنه له صدقة»

Saîd b. Ebî Bürde > Ebû Bürde Âmir b. Ebî Mûsâ > Ebû Mûsâ el- Eş‘arî (r.a.)

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Her Müslümana sadaka vermek vaciptir.*”

-“Ya sadaka verecek bir şey bulamazsa?” diye sordular.

-“*Bedenen çalışır; hem kendisine harcar, hem de sadaka verir.*” buyurdu.

-“Buna güç yetiremezse yahut da yapmazsa?” diye sordular.

-“*Gönlü tasalı olan ihtiyaç sahibine yardım eder.*” buyurdu.

-“Bunu da yapmazsa?” diye sordular.

-“*İyiliği emreder*” yahut “*Ma‘rûf*” ile emreder” buyurdu.

-“Ya bunu da yapmazsa?” diye sordular.

-“*Kendisini şerden uzak tutar. Zira bu da onun için bir sadakadır*” buyurdu.²⁸

Ebû Mûsâ el-Eş‘arî (v. 42/662) sahâbîdir.

Ebû Bürde Âmir b. Ebî Musa Abdullah b. Kays b. Haddâr el- Eş‘arî (v. 104/724) Ebû Mûsâ el- Eş‘arî’ nin oğlu olup, Hz. Ali (v. 40/661), Zübeyr b. Avvâm (v. 36/656), Ebû Hüreyre hadis aldığı sahabilerden bazısıdır. Kendisinden torunu Ebû Bürde Yezîd b. Abdurrahman, oğlu Saîd b. Ebî Bürde ve Bilal b. Ebû Bürde, Katâde,

²⁸ Buhârî, “Edeb”, 33; “Zekât”, 30; Müslim, “Zekât”, 55.

Ebû Yusuf hadis almıştır.²⁹ İclî (v. 261/875) ve Abdurrahman b. Yusuf onun sika olduğunu söylemiştir.³⁰

Buhârî (v. 256/870) *et-Târihü'l-Kebîr*'inde Saîd b. Ebî Bürde'nin Kata'de b. Di'âme (v. 117/735) ve Şu'be b. Haccâc'ın (v. 160/776) rivâyette bulunduğunu söylemiştir.³¹

Ebû Mûsâ el- Eş'arî Sahîfesi

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) ensardandır. Hakem vakasında Hz. Ali'yi (r.a.) temsil eden fakih sahâbîdir.³² Hadis yazmaya istekli olmadığı rivâyet edilir. Ondan yazılı olarak hadis rivâyet eden tek kişi Abdullah b. Abbas'tır (r.a.).

3. Amr b. Avf el-Müzenî

Amr b. Avf el-Müzenî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 17, tekrarsız rivâyet 12 olarak tespit edilmiştir. *Sahîhayn* ve Nesâî'nin *Sünen*'inde “an ebîhi an ceddihî” isnadlı rivâyet bulunmamaktadır. Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde tekrarlı 2, tekrarsız 1; Tirmizî'nin *Sünen*'inde 3; İbn Mâce'nin *Sünen*'inde 10 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin torun râvîsi Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha el-Müzenî'dir.

Bu rivâyetlerin hepsinde torun ve baba râvîlerin isimleri ibâreden önce kitaplarına alan müellifler tarafından açık bir şekilde zikredilmiştir. 8 tanesinde ise ibâreden önce râvînin kimlik bilgisinde açık bir şekilde zikredilerek dede râvînin ismindeki müphemlik de giderilmiştir.

Biz burada dede râvînin isminin kimlik bilgisinde açıkça zikredildiği örneklerden bir tanesini inceleyeceğiz:

²⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 5-6.

³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 69.

³¹ Buhârî, *et-Târihü'l-Kebîr*, III, 460.

³² Kandemir, Yaşar, “Ebû Mûsâ el-Eş'arî”, *DİA*, s. 190.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَوْفِ بْنِ زَيْدِ بْنِ مِلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الدِّينَ لَيَأْرُزُ إِلَى الْحِجَازِ كَمَا تَأْرُزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا، وَلَيَعْقِلَنَّ الدِّينُ مِنَ الْحِجَازِ مَعْقِلَ الْأُرُويَّةِ مِنْ رَأْسِ الْجَبَلِ، إِنَّ الدِّينَ بَدَأَ غَرِيبًا وَيَرْجِعُ غَرِيبًا، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي.

Kesîr b. Abdillâh > Abdullah b. Amr > Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha el-Müzenî

Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha el-Müzenî'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) söyle buyurmuştur:

*“Yılanın toplanıp deliğine çekildiği gibi din de toplanıp Hicaz’a çekilecektir. Dağ koyunlarının dağ başına sığındıkları gibi din de Hicaz’a sığınacaktır. Şüphesiz din garip başlamıştır ve garip hâle dönecektir. Ne mutlu gariplere! Onlar insanların benden sonra sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edeceklerdir.”*³³

Mizzî Kesîr b. Abdillâh'ın hocaları arasında Bekr b. Abdirrahmân el-Müzenî el-Basrî, Rabîh b. Abdirrahmân b. Ebî Sa'îd el-Hudrî ve babası Abdullâh b. Amr b. Avf el-Müzenî'yi; talebeleri arasında da İbrâhîm b. Ali b. er-Râfî'i ve Ebû İshâk'ı saymıştır. Zayıftır, zira Kesir b. Abdillâh'ın zayıflığında icmâ vardır.³⁴

4. Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz

Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı 9 olarak tespit edilmiştir ve sadece İbn Mâce'nin *Sünen*'inde geçmektedir.³⁵ Rivâyetlerin hiçbirisi tekrar etmemektedir. Diğer müellifler bu ailenin “an ebîhi an ceddihî” isnatlı rivâyetlerini kitaplarına almamışlardır. Hepsi de Abdurrahman b. Sa'd b. Ammâr b. Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz tarikiyle gelmiştir. Senetteki râvîlerden Sa'd b. Ammâr'ın babası Ammâr b. Sa'd ve oğlu Abdurrahman b. Sa'd hakkında, dolayısıyla da rivâyetler hakkında zayıf hükümü verildiği için bu rivâyetin isnâdının zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Abdurrahman b.

³³ Tirmizî, “İmân”, 13.

³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 136.

³⁵ İbn Mâce, “Ezân”, 3, 6; “İkâmetü's-Salât”, 84, 85, 156, 158, 161, 162; “Edâhî”, 13.

Sa'd babası Sa'd b. Ammâr'dan; Sa'd b. Ammâr dedesi Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz'dan; o da nüshasından rivâyet etmiştir.

Bu rivâyetlerden bir tanesine örnek:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ «إِذَا خَطَبَ فِي الْحَرْبِ خَطَبَ عَلَى قَوْسٍ، وَإِذَا خَطَبَ فِي الْجُمُعَةِ خَطَبَ عَلَى عَصَا»

Abdurrahman b. Sa'd > Sa'd b. Ammâr > Ammâr b. Sa'd > Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz

Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz'dan rivâyet edildiğine göre: “*Rasûlüllah (s.a.v.) savaşta hutbe verirken yayına, Cuma hutbesi verirken âsâsına dayanırdı.*”³⁶

Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz sahâbîdir, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Medîne'deki müezzinlerinden birisidir.³⁷ Abdurrahman b. Sa'd bu hadisi babası Sa'd b. Ammâr aracılığıyla babasının dedesi Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz'dan rivâyet etmiştir. Elbânî bu hadis hakkında zayıf hükmünü vermiştir.³⁸

5. Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî (v. 91/712)

Sehl b. Sa'd es- Sâ'idî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebihi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı 8 olarak tespit edilmiştir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde 1 rivâyet³⁹, Tirmizî'nin *Sünen*'inde 1 rivâyet⁴⁰, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde 6 rivâyet⁴¹ bulunmaktadır. Rivâyetlerin hiçbirisi tekrar etmemektedir. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki rivâyet Übey b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd tarikiyle gelirken diğer 5 rivâyet Abdülmüheymîn b. Sehl b. Sa'd tarikiyle gelmektedir. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki tek rivâyette ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde gelen rivâyette⁴² dede yani

³⁶ İbn Mâce, “İkâmetü's-Salât”, 85.

³⁷ Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Müezzin”, *DİA*, s. 490.

³⁸ İbn Mâce, *Sünen*, I, 351.

³⁹ Buhârî, “Cihad ve Siyer”, 46.

⁴⁰ Tirmizî, “Birr ve Sile”, 66.

⁴¹ İbn Mâce, “Tıb”, 15; “İmân ve Fadâilü's-Sahâbe”, 11; “Tahâra”, 41, 68, 84; “İkâmetü's-Salât”, 29.

⁴² İbn Mâce, “Tahâra”, 84.

sahâbî râvînin ismi torun râvînin kimlik bilgisinde açıklanmazken diğer rivâyetlerde açık bir şekilde zikredilmiştir.

حدثنا علي بن عبد الله بن جعفر، حدثنا معن بن عيسى، حدثنا أبي بن عباس بن سهل، عن أبيه، عن جده، قال: «كان للنبي صلى الله عليه وسلم في حائطنا فرس يقال له اللخيف»، قال أبو عبد الله: " وقال بعضهم: اللخيف "

Übey b. Abbâs > Abbâs b. Sehl > Sehl b. Sa'd (r.a.)

Sehl b. Sa'd (r.a.) şöyle demiştir: "Hurma bahçemizde Nebî'e (s.a.v.) ait el-Lühayf adı verilen bir at bulunuyordu." Ebû Abdullah (Buhârî) der ki: Birisi el-Lühayf'i noktalı hâ' ile söyledi.⁴³

Abbâs b. Sehl b. Sa'd el-Ensârî (v. 120/ 740), babası Sehl b. Sa'd'dan, Ebu Hureyre'den ve Ebû Humejd es-Saîdî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden oğlu Übey ile Abdülmüheymîn hadis rivâyet etmişlerdir.⁴⁴ Yahya b. Maîn sika olduğunu söyler.⁴⁵

عن جده Übey b. Abbâs'ın babası Abbâs b. Sehl, dedesi ise Sehl b. Sa'd'dır.

6. Abdurrahman b. Avf (v. 32/652)

Abdurrahman b. Avf ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde "an ebîhi an ceddihî" şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 10, tekrarsız 6 olarak tespit edilmiştir. Bunların tamamı Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçmektedir. Diğer 5 müellif Abdurrahman b. Avf ailesinin "an ebîhi an ceddihî" ibâresiyle gelen aile isnâdı rivâyetlerini kitaplarına almamışlardır. Buhârî'de 6 rivâyetin 4 tanesinde râvî kendi dedesinden rivâyette bulunurken, 2 tanesinde babası vasıtasıyla babasının dedesinden rivâyette bulunmuştur.

⁴³ Buhârî, "Cihad ve Siyer", 46.

⁴⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* III, 255.

⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 213.

- Râvînin babasının dedesinden yaptığı rivâyete örnek:

حدثنا عبد العزيز بن عبد الله، حدثنا إبراهيم بن سعد، عن أبيه، عن جده، قال: قال عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه: لما قدمنا المدينة آخى رسول الله صلى الله عليه وسلم بيني وبين سعد بن الربيع، فقال سعد بن الربيع: إني أكثر الأنصار مالا، فأقسم لك نصف مالي، وانظر أي زوجتي هويت نزلت لك عنها، فإذا حلت، تزوجتها، قال: فقال له عبد الرحمن: لا حاجة لي في ذلك، هل من سوق فيه تجارة؟ قال: سوق قينقاع، قال: فغدا إليه عبد الرحمن، فأتى بأقط وسمن، قال: ثم تابع الغدو، فما لبث أن جاء عبد الرحمن عليه أثر صفرة، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «تزوجت؟»، قال: نعم، قال: «ومن؟»، قال: امرأة من الأنصار، قال: «كم سقت؟»، قال: زنة نواة من ذهب - أو نواة من ذهب -، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: «أولم ولو بشاة»

İbrâhîm b. Sa'd (v.183/729) > Sa'd b. İbrâhîm (v. 125/742) > İbrâhim b. Abdurrahman (v. 95) > Abdurrahman b. Avf (v. 32/652)

Abdurrahman b. Avf (r.a.) şöyle demiştir: “Biz Medine’ye hicret ettiğimizde Rasûlullah (s.a.v.) beni Sa’d b. Rabî’ ile kardeş yaptı.

Sa’d b. Rabî` bana dedi ki: ‘Ben mal bakımından Ensâr’ın en zenginiyim. Bunun için malımın yarısını sana ayırıyorum. Ve bak! İki hanımından hangisi hoşuna giderse senin için ondan vazgeçer, onu boşarım. İddeti bitip de evlenme helal olduğu zaman onunla evlenirsin.’

Bu teklif üzerine Abdurrahman b. Avf: ‘Hayır, benim bunlara ihtiyacım yok, ticaret yapılan bir çarşı var mı?’ diye sordu.

Sa’d b. Rabî’, ‘Kaynuka çarşısı’ var dedi. Abdurrahman b. Avf Kaynuka çarşısına gitti ve satmak üzere bir miktar (keş) peynir ve yağ götürdü. Çarşıya gidişleri bu şekilde arka arkaya devam etti. Çok geçmedi Abdurrahman b. Avf (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)’i ziyarete geldi. Üzerinde (zifafa girenlere mahsus olan) zağferan lekesi vardı.

Rasûlullah (s.a.v.) ona: ‘Evlendin mi?’ diye sordu.

Abdurrahman b. Avf (r.a.): ‘Evlendim.’ diye cevap verdi.

Rasûlullah (s.a.v.): ‘Kiminle evlendin?’ diye sordu.

Abdurrahman b. Avf (r.a.): ‘Ensar’dan bir hanımla evlendim’ dedi.

Rasûlullah (s.a.v.): ‘*Ne kadar mehir verdin?*’ diye sordu.

Abdurrahman b. Avf (r.a.): ‘Bir çekirdek miktarı altın yahut altından bir çekirdek verdim.’ dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘*Bir koyun (kesmek suretiyle de) olsa düğün yemeği ver!*’ buyurdu.’⁴⁶

“عن أبيه عن جده” ifadesindeki “ebîhi” Sa’d b. İbrâhîm’dir. “Ceddihî” deki zamir ise İbrâhîm b. Sa’d’ın kendi dedesi olan İbrâhîm b. Abdurrahman’a (v. 95) değil, babanın dedesi olan Abdurrahman b. Avf’a dönmektedir.

Aynı rivâyet Buhârî’de; İsmâîl b. Abdullah (v. 226/841) > İbrâhîm b. Sa’d (v. 185/799) > Sa’d b. İbrâhîm (v. 125/742) > Abdurrahman b. Avf (v. 32/652) tarikiyle tekrar edilmektedir.

Sa’d b. İbrâhîm b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî (v. 125/742): Tâbiînden olup, İbn Ömer ve Câbir ile görüşmüştür. Babası İbrâhîm (v. 95), Abdullah b. Câfer b. Ebî Tâlib (v. 80/700), Enes b. Mâlik (v. 93-712), Said b. Müseyyeb (94/713) hadis aldığı hocalarındandır. Kendisinden de İbrâhîm b. Sa’d (oğlu), Zührî (v.124/742), Şu ‘be (v. 160-776), Süfyan (v. 198/814), Hammâd b. Seleme (v. 167/784) hadis almıştır.⁴⁷ Yahya b. Maîn (v. 233/748) ve es-Sâcî (v. 307/920) onun için sika demiştir.⁴⁸

İbrahim b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî (v. 95), babası Abdurrahman b. Avf (r.a) başta olmak üzere Hz. Ömer (v. 23/644), Hz. Osman (v. 35/656), Hz. Ali (v. 40/661) ve daha birçok sahabiden hadis almıştır. Kendisinden de oğulları Sa’d b. İbrahim ve Sâlih b. İbrahim, Atâ (v. 114/732), İbn Şihâb (v. 124/42) ve daha birçok kişi hadis almıştır. Nesâî (v. 303/915) onun sika olduğunu bildirmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Buhârî, “Buyû”, 1; Menâkıbü’l-Ensâr, 3.

⁴⁷ Zehebî, *A’lâmi’n-Nübelâ*, V, 418-420.

⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 464.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 292.

7. Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)

Ali b. Ebî Tâlib ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen rivâyetleri *Sahîhayn*’da yer almamaktadır Diğer dört kitaptaki dağılımları ise şu şekildedir: Nesâî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 3, tekrarsız 2; Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde ve Tirmizî’nin *Sünen*’inde 1; İbn Mâce’nin *Sünen*’inde de 3 rivâyet yer almaktadır. *Kütüb-i Sitte* genelinde toplamda tekrarlı 8, tekrarsız 7 rivâyet tespit edilmiştir. Bu rivâyetler Hz. Ali’nin oğulları Hz. Hüseyin ve Hz. Ömer kanalıyla gelmekle beraber; 3 tanesinin râvîsi Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebî Tâlib, 2 tanesinin râvîsi Ca’fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, 1 tanesinin râvîsi Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, 1 tanesinin râvîsi ise Abdullah b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib’dir ve tekrar eden rivâyetin râvîsi Abdullah b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib’dir

Biz Zeyd b. Ali’den gelen, hakkında zayıf hükmü verilen rivâyeti ve zayıf hükmü verilme sebebini inceleyeceğiz:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ الْبَلْخِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَنْبَأَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: انْكَسَرَتْ إِحْدَى زَنْدِيَّ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «فَأَمَرَنِي أَنْ أَمْسَحَ عَلَى الْجَبَائِرِ».

Zeyd b. Ali > Ali b. Hüseyin > Hüseyin b. Ali(v.) > Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)

Hz. Ali (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Benim ön kollarımdan birisi kırılmıştı. Nebî’ye (s.a.v.) durumumu sordum. O da bana “*Alçı üzerine mesh etmemi emretti.*”⁵⁰

Muhammed Fuâd Abdülbâki, isnâddaki Amr b. Hâlid isimli râvîyi Ahmed b. Hanbel ile Yahyâ b. Maîn’in yalancı saydığını ve Buhârî’nin bu râvî hakkında rivâyetlerinin münker olduğunu söylediğini bildirmiştir. Elbânî bu hadîs hakkında çok zayıf hükmünü vermiştir.

⁵⁰ İbn Mâce,” Tahâra”, 134.

Ali b. Ebî Tâlib Sahîfesi

Hulefâ-i Râşidîn'in dördüncüsüdür, aynı zamanda aşere-i mübeşşeredendir. Çocuklardan ilk Müslüman olan kişidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) damadıdır.⁵¹ Hz. Ali (r.a.) Allah Rasûlü'nün katiplerinden birisiydi. Bir keresinde Rasûlüllah (s.a.v.) ona hadis imla ettirmiş, o da yazı için hazırlanmış hayvan derisi parçasının her iki tarafına yazmıştır.⁵²

Hz. Ebû Bekr (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) de olduğu gibi Hz. Ali'nin elinde de sadaka ve diyet hükümlerini içeren bir sahife olduğu nakledilmektedir. Hz. Ali'nin (r.a.) bu sahifeden başka Kur'an ile hadisleri de topladığını ve kıymetli bir kitap oluşturduğunu Zehebî bize nakletmektedir. Buradan anlaşıldığına göre Hz. Ali (r.a.) Kur'ân'ı toplamakla yetinmemiş, belki nüzul sebeplerini ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen tefsiri de bu kitaba almıştır.⁵³

Hz. Ali'de Hz. Peygamber'den intikal eden bir sahife şu râvîler tarafından zikredilmiştir: Ebû Cuhâfe, Ebu't-Tufeyl , el-Eşter, Hâris b. Suveyd, Câriye b. Kudâme, Kays b. Abbâd, Târik b. Şihâb.

8. Abdullah b. Abbas (v. 68/687)

Abdullah b. Abbas ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 6 rivâyet tespit edilmiştir. Bunlardan 3 tanesi Nesâî'nin *Sünen*'inde, 2 tanesi Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde, 1 tanesi Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunmaktadır.⁵⁴ Bunlar; oğlu Ali b. Abdullah'tan (v. 118) olma torunları Muhammed b. Ali (v. 124) ve İsa b. Ali (v. 163) kanalıyla gelmiştir. Nesâî'de geçen bir rivâyet hariç diğerlerinde “عن أبيه عن جده” ibâresindeki müphem kısım ibâreden hemen sonra müellif tarafından senette açıklanmıştır. Nesâî'deki tek rivâyette ise

⁵¹ Fiğlalı, Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, s. 371.

⁵² A'zamî, s.82.

⁵³ Koçyiğit, s. 114, 115.

⁵⁴ Nesâî, “Salât”, 42; Nesâî, “Kıyâmü'l-Leyl ve Tetavvü'u'n-Nehâr”, 27; Nesâî, “Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl”, 163; Ebû Dâvud, “Tahâret”, 30; Ebû Dâvud, “Cihâd”, 44; Tirmizî, “De'avât”, 30.

müellif sadece sahâbi râvî olan dede yâni Abdullah b. Abbas'ın ismini müphem bırakmıştır. Biz burada Nesâî'deki bu rivâyeti inceleyeceğiz:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي تَابِتٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ مِنَ اللَّيْلِ «فَاسْتَنَّ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ نَامَ، ثُمَّ قَامَ فَاسْتَنَّ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى سِتًّا، ثُمَّ أَوْتَرَ بِثَلَاثٍ، وَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ».

Muhammed b. Ali > Ali b. Abdullah > Abdullah b. Abbas (r.a.)

Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, *Nebî (s.a.v.) gecenin bir kısmında kalktı, dişlerini misvaktı ve iki rekat namaz kıldı, sonra uyudu, sonra kalktı ve abdest alıp iki rekat namaz kıldı, sonra altı rekat namaz kıldı, sonra üç rekat vitir namazını kıldı ve sonra iki rekat namaz kıldı.*”⁵⁵

“عن أبيه عن جده” ifadesindeki “ebîhi” Ali b. Abdullah'tır. “Ceddihi” deki zamir ise Muhammed b. Ali'nin kendi dedesi olan Abdullah b. Abbas'a (r.a.) dönmektedir. Ali b. Abdullah babası vasıtasıyla kendi dedesinden rivâyette bulunmuştur.

Abdullah b. Abbas sahâbeden olup Rasûlüllah'ın (s.a.v.) amcasının oğludur. Zehebî onun için ümmetin âlimi, asrın fakihî, tefsirin imamı demiştir. Ondan oğlu Ali ve birçok kişi hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁵⁶

Ali b. Abdullah, Abdullah b. Abbas'ın oğlu olup; babası, Ebû Hureyre (v. 57/676), Ebû Saîd el Hudrî (v. 74/693) ve Abdullah b. Ömer hadis rivâyet ettiği hocalarından bazılarıdır. Zehebî onun az hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Ondan hadis rivâyetinde bulunanlar arasında İbn Hişâm (v. 175/791), oğulları İsâ, Dâvud, Süleyman ve Abdüssamed de vardır.⁵⁷

Muhammed b. Ali, isnattaki torun râvîdir. Nesâî, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *Sünenler*'inde onun dedesi Abdullah b. Abbas'tan rivâyetleri bulunmaktadır.⁵⁸

⁵⁵ Nesâî, “Kıyâmü'l-Leyl ve Tetavvü'u'n-Nehâr”, 27

⁵⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 331,332.

⁵⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 252.

⁵⁸ Alâî, Salâhuddîn Ebû Saîd Halîl ed-Dîmeşka (v. 761), *Câmiu't-Tahsîl fi Ahkâmi'l Merâsîl*, s. 267.

Abdullah b. Abbas Sahîfesi

Abdullah b. Abbas Rasûlullah'ın (s.a.v.) amcasının oğludur. Hicretten üç yıl önce Mekke'de dünyaya gelmiştir. Allah Rasûlü'nün eşlerinden Meymûne (r.a.) Abdullah b. Abbas'ın teyzesidir. Abdullah b. Abbas küçük yaşlarından itibaren Rasûlullah'ın fillerini öğrenme isteğiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evine misafir olurdu. Allah Rasûlü'nün “*Allah'ım ona Kitab'ı öğret ve dinde fakih kıl.*”⁵⁹ duasına mazhar olmuş, tefsir, fıkıh ve hadis ilimlerinde önemli bir konuma gelmiştir. Bu geniş ilminden dolayı ashop arasında çok genç yaştan itibaren “Hıbrü'l-Ümme” ve “Tercümâni'l-Kur'ân” olarak anılmıştır. En çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden, muksirûndan birisi olmuş ve Hz. Peygamber'den 1660 hadis nakletmiştir.⁶⁰

Yaz kış demeden Ashâb-ı Kirâm'ın kapılarının önünde bekleyerek onlara hadîsleri sorardı. Tek bir konuda dahi otuz sahâbîye soru sorardı.⁶¹ Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) tüm duyduklarını kaydetmeye çalışmış hatta kölelerini Allah Rasûlü'nden duyduğu şeyleri yazmak için çalıştırmıştır.⁶²

Elinin altında Hz. Ali'nin hukûkî kararlarının yazılı olduğu bir *Nüşhası* vardı ve bunu talebelerinden birisine kopya ettirmişti. Yaşı ilerleyip gözleri görmemeye başladığı zaman talebeleri ona geli kendi kitaplarını okurdu. Onun kitaplarından bazıları köle talebesi Kureyb'e, ondan da Mûsâ b. Ukbe'ye intikâl etti.⁶³

Onun hadis nüshası günümüze ulaşmamıştır. Onun çocuklarının da arasında bulunduğu birçok talebesi olmuştur. Ondaki hadisleri yazılı olarak rivâyet edenler arasında çocukları bulunmamaktadır. Hadisleri ondan yazılı olarak rivâyet eden râvîler şu şekildedir: Amr b. Dînâr, İbn Ebî Muleyke, İkrime, Kureyb, Mücâhid, Necdet, Sa'îd b. Cübeyr.⁶⁴

O halde şöyle diyebiliriz. Abdullah b. Abbas'ın hadis nüshaları oğullarına ve torunlarına yazılı nüsha olarak intikal etmemiştir. Abdullah b. Abbas'ın “an ebîhi an

⁵⁹ Buhârî, “İlim”, 17.

⁶⁰ Çakan, İsmail L-Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbas”, DİA, s. 76-79; Koçyiğit, Talat, *Hadislerin toplanması ve Yazı ile Tesbiti*, s. 104.

⁶¹ A'zamî, s. 76; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 231.

⁶² İbn Sa'd, II, s. 123; Bağdâdî, *Takyîdü'l-İlm*, s. 92.

⁶³ A'zamî, s. 76, 77.

⁶⁴ A'zamî, s. 77, 78.

ceddihî” isnatlı rivâyetleri torunları tarafından “haddesenâ” lafzı ile bizzat dedelerinden işitmeleri yoluyla rivâyet edilmiştir.

9. Ömer b. el-Hattâb (v. 23/644)

Ömer b. el-Hattâb ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen rivâyetlerinin tekrarlı sayısı 9, tekrarsız sayısı ise 6 olarak tespit edilmiştir. Buhârî hariç diğer beş müellif bu rivâyetleri kitaplarına almışlardır. Müslim’in *Sahîh*’inde bu ibâre ile 1; Nesâî’nin *Sünen*’inde 2; Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde 1; Tirmizî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 2, tekrarsız 1; İbn Mâce’nin *Sünen*’inde 4 rivâyet bulunmaktadır. Tekrarlı rivâyetlerden 3 tanesi Hafs b. Âsım b. Ömer tarihiyle⁶⁵, 5 tanesi Sâlim b. Abdullah b. Ömer tarihiyle⁶⁶, 1 tanesi Ömer b. Abdullah b. Ömer tarihiyle⁶⁷, 1 tanesi de Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer⁶⁸ tarihiyle gelmiştir. Rivâyetlerin tamamında ibârenin önünde veya hemen sonrasında müellifler tarafından râvîlerin kimlik bilgileri açık bir şekilde zikredildiği için ibâredeki müphem kişiler kolaylıkla tespit edilebilmektedir.

Hafs b. Âsım b. Ömer, Sâlim b. Abdullah b. Ömer ve Ömer b. Abdullah b. Ömer tarihiyle gelen rivâyetlerde torun râvî rivâyeti babası aracılığıyla kendi dedesinden naklederken, Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah Ömer tarihiyle gelen rivâyette Abdullah b. Ömer’den hem oğlu, hem de torunu rivâyette bulunmuş; Muhammed b. Zeyd ise babasından rivâyette bulunmadığı için râvî babasının dedesi olan Abdullah b. Ömer (r.a.)’den rivâyet etmiştir diyebiliriz.

- Bu aileden gelen tüm rivâyetlerdeki ibârenin önünde ve sonrasında kimlik bilgisinin açık yazıldığı duruma örnek:

حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ جَهْصَمِ النَّقْفِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ حُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسَافٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا قَالَ الْمُؤَدِّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللَّهُ أَكْبَرُ

⁶⁵ Müslim, “Salât”, 12; Nesâî, “Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle”, 19; Ebû Dâvud, “Salât”, 36.

⁶⁶ Nesâî, “Şurût” (Şurût kitabının başlık sayfasında geçiyor.); Tirmizî, “De’avât”, 36; İbn Mâce, “Ticârât”, 40; İbn Mâce, “Et’ime”, 2;

⁶⁷ İbn Mâce, “Sadakât”, 2.

⁶⁸ İbn Mâce, “Eşribe”, 25.

اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ "

Ömer b. el-Hattâb (r.a.) ‘dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “(Müezzin, ‘Allahu ekber Allahu ekber’ deyince sizden kim samimiyetle, ‘Allahu ekber, Allahu ekber’ derse, sonra müezzin: ‘Eşhedü en lâ ilâhe illâllah’ deyince, ‘Eşhedü en lâ ilâhe illâllah’ derse; sonra müezzin: ‘Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah’ deyince, ‘Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah’ derse; sonra müezzin: ‘Hayye ale’s-salâh’ deyince ‘Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh’ derse; sonra müezzin: ‘Hayye ale’l-felâh’ deyince, ‘Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh’ derse; sonra müezzin: ‘Allahu ekber Allahu ekber’ deyince, ‘Allahu ekber Allahu ekber’ derse; sonra müezzin: ‘La ilâhe illâllah’ deyince ‘Lâ ilahe illâllah’ derse cennete girer.’ ”⁶⁹

- Râvînin babasının dedesinden rivâyette bulunduğu tek örnek:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمَصِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: " نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَشْرَبَ عَلَى بُطُونِنَا، وَهُوَ الْكَرْعُ، وَنَهَانَا أَنْ نَعْتَرِفَ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ، وَقَالَ: " لَا يَلْغُ أَحَدُكُمْ، كَمَا يَلْغُ الْكَلْبُ، وَلَا يَشْرَبُ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ، كَمَا يَشْرَبُ الْقَوْمُ الَّذِينَ سَخَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، وَلَا يَشْرَبُ بِاللَّيْلِ مِنْ إِنَاءٍ، حَتَّى يُحَرِّكَهُ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ إِنَاءً مُخْمَرًا، وَمَنْ شَرِبَ بِيَدِهِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى إِنَاءٍ، يُرِيدُ التَّوَاضُعَ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ أَصَابِعِهِ حَسَنَاتٍ "

Âsım b. Muhammed > Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh > Abdullah b. Ömer (r.a.)

Abdullah b. Ömer’den rivâyet edildiğine göre: “Rasûlüllah (s.a.v.) bize suyun üzerine kapanarak ağızımızla ve tek avuç ile su içmeyi yasakladı. Ve şöyle buyurdu: ‘Sizden biriniz suyu köpeğin dili ile yalayarak içtiği gibi içmesin. Allah’ın gazap ettiği kavmin içtiği gibi tek elle de içmesin. Geceleyin üzeri kapalı kaplar dışında bir kaptan sallayıp hareket ettirmeden de su içmesin. Kim kaptan içmeye gücü yeterke alçakgönüllü olma isteğiyle avcuyla su içerse, Allah ona parmakları adedince iyilik yazar.’ ”⁷⁰

⁶⁹ Müslim, “Salât”, 12; Nesâî, “Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle”, 19; Ebû Dâvud, “Salât”, 36.

⁷⁰ İbn Mâce, “Eşribe”, 25.

Abdullah b. Ömer Sahîfesi

Ashâbın önde gelenlerinden Hz. Ömer'in (r.a.) oğludur. Fıkıh ilmindeki derin bilgisi ile Abâdileden; çok hadis rivâyet etmesi ile muksiründaki 7 kişinin arasında sayılır.⁷¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatının sonlarına doğru kılıcının yazmış olduğu sadakât ahkâmını valilerine göndermeden vefat edince Hz. Ebû Bekr (r.a.) hilâfete geçtiği zaman bu kılıç ona intikâl etmiştir. Hz. Ebû Bekr (r.a.) Enes b. Mâlik'i (r.a.) Bahreyn'e vali gönderirken kılıç üzerindeki sadakât ahkâmı ile amel etmesini istemiştir. Hz. Ebû Bekr'in (r.a.) Enes b. Mâlik'e (r.a.) yazdığı bu ahkâm hadisleri Enes b. Mâlik (r.a.) tarafından muhafaza dilerek torunlarına geçmiştir. Hz. Ebû Bekr'den (r.a.) rivâyet edilen sadakât hadisleri Enes b. Mâlik'in (r.a.) torunu Sümâme b. Abdullah tarikiyle gelmiştir. Hz. Ömer (r.a.) de hilâfetinde ahkâm konusunda aynı sahîfe ile amel etmiştir. Bu nüsha daha sonra Hz. Ömer'in (r.a.) oğulları ve torunlarına kalmıştır.⁷² Abdullah b. Ömer'in (r.a.) babasından kalan bu kitap dışında başka kitapları da vardır. Abdullah b. Ömer'in hadislerini yazılı olarak rivâyet eden râvîler şunlardır: Cemîl b. Zeyd et-Tâ'î, Nâfi', Sa'îd b. Cübeyr, 'Abdülazîz b. Mervân, 'Abdülmelik b. Mervân, Ömer b. 'Ubeydullah.⁷³

Ömer b. el-Hattab Sahîfesi

Hulefâ-i Râşidîn'in ikincisidir. İslâm'a girmeden önce Kureyş'in önde gelen isimlerinden birisidir. İslâm'a girdikten sonra sürekli Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte olmuş, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ilim meclislerine devam etmiştir. Onun birçok fiilinine ve sözüne şahit olmuş, bundan dolayı sonraki dönemlerde isâbetli görüşleriyle dikkat çekmiştir.⁷⁴

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının neredeyse her alanına vâkîf olmasına rağmen hem Kur'an'la meşguliyetin azalması endişesi hem de Allah Rasûlü'nün

⁷¹ Kandemir, Yaşar, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *DİA*, s. 126, 127.

⁷² Koçyiğit, s.42, 43, 44.

⁷³ A'zamî, s. 80, 81.

⁷⁴ Kuzudişli, s. 350.

(s.a.v.) “Kim benim adıma yalan isnâd ederse Cehennem’deki yerine hazırlansın.”⁷⁵ hadisindeki ikaz sebebiyle hadislerin yazılmasına karşı çıkmıştır. Hilâfete geldikten sonra hadislerin devlet himayesinde yazılmasını istemiş, sahâbe-i Kirâm ile yaptığı istişârede ittifakla evet denilmesine rağmen sonrasında meseleyi yeniden düşünerek *Sünen* yazma fikrinden vazgeçmiştir.⁷⁶ Bununla beraber Hz. Ömer (r.a.), hadislerin lafzen rivâyeti konusundaki titizliğini, “Bir hadisi duyduğu gibi tahdis eden kimse selâmettedir.” sözüyle dile getirmiştir.⁷⁷

Hz. Ömer resmî mektuplarında bizzat kendisi Hz.Peygamber’den (s.a.v.) hadisler nakletmiştir. O kadar ki Allah Rasûlü’nden intikâl eden vergi ve mâlî meseleler ile alakalı muhtelif hadisleri toplayıp bir araya getirmiştir. Bu nüsha daha sonra İbn Ömer’in (r.a.) eline geçmiş ve hizmetçisi tarafından kendisine defalarca okunmuştur.⁷⁸

10. Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî

Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 25, tekrarsız 15 olarak tespit edilmiştir. Buhârî’nin *Sahîh*’inde 1; Nesâî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 10, tekrarsız 8; Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde 6; Tirmizî’nin *Sünen*’inde ve İbn Mâce’nin *Sünen*’inde tekrarlı 6, tekrarsız 5 rivâyet bulunmaktadır. Rivâyetlerin hepsinde de torun râvî Behz b. Hakîm, kendi dedesi olan Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî’den rivâyet etmiştir, 3 tanesinin senedinde dede râvînin ismi açık olarak zikredilmiştir.⁷⁹ Biz burada Buhârî’nin *Sahîh*’inde geçen tek rivâyeti inceleyeceğiz:

وقال بهز بن حكيم عن أبيه عن جده عن النبي صلى الله عليه وسلم: «اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يَسْتَحْيَا مِنْهُ مِنَ النَّاسِ»

Behz b. Hakîm (v. 160) > Hakîm b. Muâviye > Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî

⁷⁵ Buhârî, “İlim”, 38; Müslim, “Mukaddime”, 2.

⁷⁶ A‘zamî, s. 90; Koçyiğit, s. 58.

⁷⁷ Hoşab, s. 96.

⁷⁸ A‘zamî, s. 91.

⁷⁹Nesâî, “İşratü’n-Nisâ”, 66; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “İmân ve Fadâilü’s-Sahâbe”, 18.

Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “*Şüphesiz ki, Allah kendisinden utanılmaya insanlardan daha lâyık olandır.*”⁸⁰

Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî ve babası Hayde el-Kuşeyrî de sahâbîdir ancak Muâviye Rasûlullah (s.a.v.)’den hadis rivâyetinde bulunurken, babası Hayde Rasûlullah (s.a.v.)’den hadis rivâyetinde bulunmamıştır.

Hakîm b. Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî el-Basrî tâbiînden olup babası Muâviye b. Hayde’den (r.a) hadis almıştır. Kendisinden de oğulları Behz, Saîd ve Mihran hadis rivâyet etmişlerdir. Burada Ebû Dâvud’da geçen bir rivâyet hariç tüm rivâyetler Behz b. Hakîm’in rivâyetleridir.⁸¹ Ebû Dâvud’daki bu rivâyet ise diğer oğlu Saîd’in rivâyetidir.⁸² Nesâî için Hakîm b. Muâviye “*leyse bihi be’s*” demiş, Buhârî onun hadisini tâliken zikretmiştir.⁸³

عن أبيه عن جده ifadesinde Behz b. Hakîm’in babası Hakîm b. Muâviye, dedesi ise Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî’dir.

⁸⁰ Buhârî, “Gusûl”, 20.

⁸¹ Buhârî, “Gusûl”, 20; Nesâî, “Zekât”, 75, 1, 7, 73, 100; “Kat’u’s-Sârik”, 5; “İşratü’n-Nisâ”, 66; “Tefsîr”, (Nisâ) 30, (Fussilet), 2; Ebû Dâvud, “Zekât”, 4; “Ekzîye”, 29; “Hammâm”, 2; Tirmizî, “Zekât”, 25(459); Edeb, 39; “Sıfetu’l-Kıyâme, ve’r Rekâik, ve’l-Verâ”, 3; “Tefsîru’l-Kur’ân”, 18, 4; “Diyât”, 21; İbn Mâce, “Zühd”, 34; İbn Mâce, “İmân ve Fadâilü’s-Sahâbe”, 18; “Nikâh”, 28; “Hudûd”, 2.

⁸² Ebû Dâvud, “Nikâh”, 42.

⁸³ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve Vefâyati’l-Meşâhîr ve’l-Â’lâm*, III, 39.

TABLO I															
KÜTÜB-İ SİTTE'DE 5 VEYA DAHA FAZLA "AN EBÎHİ AN CEDDİHİ" İSNADLI RİVÂYETİ OLAN SAHÂBÎLER															
SAHÂBÎ AİLELER		SAHÎH-İ BUHÂRÎ		SAHÎH-İ MÜSLİM		SÜNEN-İ NESÂÎ		SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD		SÜNEN-İ TİRMİZÎ		SÜNEN-İ İBN MÂCE		KÜTÜB-İ SİTTE	
		TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ
1.	ABDULLAH B. AMR B. EL-ÂS	-	-	-	-	72	47	64	56	33	33	61	59	230	103
2.	EBÛ MÛSÂ EL-EŞ'ARÎ	6	2	3	3	1	1	1	1	-	-	1	1	12	5
3.	AMR B. AVF EL-MÛZENÎ	-	-	-	-	-	-	2	1	3	3	10	10	15	12
4.	SA'D B. ÂİZ EL-ĞARAZ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	9	9	9
5.	SEHL B. SA'D ES-SÂ'İDÎ	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	6	6	8	8
6.	ABDURRAHMAN B. AVF	10	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	6
7.	ALİ B. EBÎ TÂLİB	-	-	-	-	3	2	1	1	1	1	3	3	8	7
8.	ABDULLAH B. ABBAS	-	-	-	-	3	3	2	2	1	1	-	-	6	6
9.	ÖMER B. EL-HATTÂB	-	-	1	1	2	2	1	1	2	1	4	4	10	6
10.	MUÂVİYE B. HAYDE EL-KUŞEYRÎ	1	1	-	-	10	8	6	6	6	5	6	5	29	15
TOPLAM		19	10	4	4	91	73	77	68	47	45	100	97	338	177

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ İLE BEŞ ARASI “AN EBÎHİ AN CEDDİHÎ” İSNÂDLI

RİVÂYETİ BULUNAN SAHÂBİLER

Kütüb-i Sitte kitapları içerisinde “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla rivâyeti bulunan sahâbîlerden rivâyet sayısı 2 ile 5 arasında olan 14 sahâbî, bu başlık altında rivâyet sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanarak incelenmiştir. Aynı sayıda rivâyeti bulunanlar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Bir önceki bölümde olduğu gibi burada da rivâyetler hem *Kütüb-i Sitte* içerisinde buldukları kitaptaki tekrarlı ve tekrarsız rivâyet sayıları hem de *Kütüb-i Sitte* genelindeki toplam tekrarlı ve tekrarsız rivâyet sayıları tespit edilebildiği kadarıyla hem metin, hem de ikinci bölümün sonundaki tabloda gösterilmiştir.⁸⁴ Tek rivâyeti olan sahâbîler de bu bölümün sonunda incelenmiş ve onların rivâyet sayılarına ilişkin tablo, bölüm sonuna eklenmiştir.⁸⁵

1. Râfi‘ b. Hadîc (v. 73/692)

Râfi‘ b. Hadîc ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen rivâyetlerinin toplam sayısı tekrarlı 7, tekrarsız 3 olarak tespit edilmiştir. Buhârî’nin *Sahîh*’inde 1; Nesâî’nin *Sünen*’inde 2; Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde 2; Tirmizî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 3, tekrarsız 2 rivâyet bulunmaktadır. Tekrarsız rivâyetlerin 2 tanesi Abâye b. Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Hadîc tarîkiyle⁸⁶, 1 tanesi de Ubeydullah b. Hureyr b. Abdirrahman b. Râfi‘ b. Hadîc tarîkiyle⁸⁷ gelmektedir. Her

⁸⁴ bk. Tablo II.

⁸⁵ bk. Tablo III, IV.

⁸⁶ Buhârî, “Zebâih ve Sayd”, 36; Nesâî, “Menâsik”, 254; “Dahâyâ”, 22; Ebû Dâvud, “Dahâyâ”, 15; Tirmizî, “Ahkâm ve Fevâid”, 5, 6.

⁸⁷ Ebû Dâvud, “İcâra”, 3.

ikisinde de torun râvîler babaları aracılığı ile kendi dedelerinden rivâyette bulunmuşlardır.

Burada Abâye b. Rifâ'a b. Râfi' b. Hadîc tarikiyle gelen rivâyeti inceleyeceğiz:

حدثنا مسدد، حدثنا أبو الأحوص، حدثنا سعيد بن مسروق، عن عباية بن رفاعة، عن أبيه، عن جده رافع بن خديج، قال: قلت للنبي صلى الله عليه وسلم: إننا نلقى العدو غدا وليس معنا مدى، فقال: " ما أنهر الدم وذكر اسم الله فكلوه، ما لم يكن سن ولا ظفر، وسأحدثكم عن ذلك: أما السن فعظم، وأما الظفر فمدى الحبشة " وتقدم سرعان الناس فأصابوا من الغنائم، والنبي صلى الله عليه وسلم في آخر الناس، فنصبوا قدورا فأمر بها فأكفنت، وقسم بينهم وعدل بعيرا بعشر شياه، ثم ند بعير من أوائل القوم، ولم يكن معهم خيل، فرماه رجل بسهم فحبسه الله، فقال: «إن لهذه البهائم أوابد كأوابد الوحش، فما فعل منها هذا فافعلوا مثل هذا»

Abâya b. Rifâ'a > Rifâ'a b. Râfi' > Râfi' b. Hadîc (r.a.)

“Nebî’ye (s.a.v.): ‘Bizler yarın düşmanla karşılaşacağız ama bıçaklar yanımızda değil’ dedim O (s.a.v.) da: ”*Üzerlerine Allah’ın ismi anılıp da kan akıtan her şeyle kesilen hayvanları yiyiniz; kesici âlet diş ve trınak olmadığı müddetçe. Bununu sebebini sizlere söyleyeceğim: ‘Dişe gelince, o bir kemiktir, tırnağa gelince, o da Habeşliler’in bıçaklarıdır’* ” buyurdu.

Râfi' dedi ki: İnsanların sür’atli olanları, yani öncülerini ileri gittiler de bazı ganimetlerden elde ettiler. Peygamber (s.a.v.) ordunun arkasında idi. Önde gidenler (ganimet hayvanlarından kesip) tencereleri ocağa koymuşlardı.. Peygamber (s.a.v.) gelince emretti ve tencereler döküldü. Peygamber (s.a.v.) ganimet mallarını taksim etti ve taksiminde bir deveyi on koyuna denk saydı. Sonra öncülerinin yanındaki bir deveyi kesti. Mücâhitlerden biri ona ok atıp vurdu. Bu suretle Allah (c.c.) o deveyi hareketten alıkoyup hapsetti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

—“*Şüphesiz vahşî hayvanların kaçakları olduğu gibi, evcil hayvanların da kaçakları vardır. Evcil hayvanlardan biri bunu yaparsa yani kaçarsa, ona böyle muâmele ediniz*” buyurdu.⁸⁸

Râfi' b. Hadîc (r.a.) sahâbîdir

⁸⁸ Buhârî, “Zebâih ve Sayd”, 36.

Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî tâbiînden olup, İbn Hibban onu “es-Sikat’ında zikretmiştir.⁸⁹ Babası Râfi‘ b. Hadîc’den hadis almış, kendisinden de oğlu Abâya b. Rifâ‘a hadis rivâyet etmiştir.⁹⁰

عن أبيه، عن جدّه ibâresindeki Abâya b. Rifâ‘a’nın babası Rifâ‘a b. Râfi‘, dedesi ise Râfi‘ b. Hadîc’tir.

Râfi‘ b. Hadîc Sahîfesi

Ashâbın fakihlerindendir. Muâviye b. Ebî Süfyân zamanında Medine’de fetva vermiştir. ⁹¹ Medîne-i Münevvere’nin kudsîyyetine dair Hz. Peygamber’den (s.a.v.) rivâyet edilen yazılı bir hadise sahiptir. ⁹²

2. Sebra b. Ma‘bed (v. 83/ 702)

Sebra b. Ma‘bed ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 3 rivâyet tespit edilmiştir. Müslim’in *Sâhîh*’inde tekrarsız 1; Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde tekrarsız 2 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetler buldukları kitaplarda tekrar etmedikleri gibi *Kütüb-i Sitte* içerisinde de tekrar etmemektedir.

Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde geçen bir rivâyet⁹³ ile Müslim’in *Sahîh*’inde geçen rivâyette⁹⁴ torun râvî Sebra b. Ma‘bed’in Rabî` isimli oğlunun çocuğudur. Bu iki rivâyette müellifler müphem ibâreden önce torun râvînin kimlik bilgisini sahâbî olan dede râvîye kadar açık bir şekilde zikrettikleri için buradaki müphemlük ortadan kalkmıştır ve her iki rivâyette de torun Abdülmelik b. Rabî`, hadîsi babası Rabî` b. Sebra vasıtasıyla kendi dedesi Sebra b. Ma‘bed’den rivâyet etmiştir.

Edû Dâvûd’un *Sünen*’inde geçen diğer rivâyette torun Sebra b. Abdilazîz, Sebra b. Ma‘bed’in oğlu Rabî`in Abdülazîz isimli oğlunun oğludur. Yani burada torun,

⁸⁹ İbn Hacer *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 281.

⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IX, 200-201.

⁹¹ Şenel, Abdülkadir, “Râfi‘ b. Hadîc”, *DİA*, s. 392, 393.

⁹² A‘zami, s. 88.

⁹³ Ebû Dâvud, “Salât”, 26.

⁹⁴ Müslim, “Nikâh”, 22.

Sebra b. Ma`bed'in oğlunun torunudur. Bu rivâyette sahâbî râvî olan dede Sebra b. Ma`bed'in ismi müphem bırakılmıştır. Biz, önceki rivâyetlerden buradaki müphem kişinin Sebra b. Ma`bed olduğunu anlıyoruz. Burada torun Sebra b. Abdilazîz, babası Abdülazîz b. Rabî` vasıtasıyla kendi dedesi değil, babasının dedesi Sebra b. Ma`bed'den rivâyette bulunmuştur. Ele alacağımız rivâyet, Sebra b. Abdilazîz'in babasının dedesinden yaptığı bu rivâyet olacaktır:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي سَبْرَةُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ الرَّبِيعِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ فِي مَوْضِعِ الْمَسْجِدِ تَحْتَ دَوْمَةٍ، فَأَقَامَ ثَلَاثًا، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ، وَإِنَّ جُهَيْنَةَ لِحَقْوَهُ بِالرَّحْبَةِ، فَقَالَ لَهُمْ: «مَنْ أَهْلُ ذِي الْمَرْوَةِ؟» فَقَالُوا: بَنُو رِفَاعَةَ مِنْ جُهَيْنَةَ، فَقَالَ: «قَدْ أَقْطَعْتُهَا لِبَنِي رِفَاعَةَ» فَأَقْتَسَمُوهَا فَمِنْهُمْ مَنْ بَاعَ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَمْسَكَ فَعَمِلَ، «ثُمَّ سَأَلْتُ أَبَاهُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَحَدَّثَنِي بِبَعْضِهِ، وَلَمْ يُحَدِّثْنِي بِهِ كُلِّهِ»

Sebra b. Abdilazîz > Abdülazîz b. Rabî` > Sebra b. Ma`bed (r.a.)

“Nebî (s.a.v.) Dûme'nin altında mescidin olduğu yerde mola verip üç gün konakladı. Sonra Tebuk'e doğru yola çıktı. Cüheyne halkı O'na (s.a.v.) Rabbe'de yetişti. Allah Rasûlü (s.a.v.): ‘Zü'l-Merve halkı kimlerdir?’ diye sordu. ‘Cüheyne Kabilesi’nden Rifâ‘aoğulları.’ dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Orayı Rifâ‘aoğullarına ayırdım.’ Dolayısıyla o araziyi bölüştüler. Bazıları hissesini sattı, bazıları da elinde tutup işletti. İbn Vehb der ki: ‘Sonra Sebra'nın babası Abdülazîz'e bu hadisi sordum. O, bana bir kısmını rivâyet etti. Hadisin tamamını bana rivâyet etmedi’ .”⁹⁵

Sebra b. Ma`bed (v. 83/ 702) sahâbîdir. Sebra b. Abdilazîz bu hadisi babası aracılığıyla, babasının dedesinden rivâyet etmiştir. Yani buradaki dede kendi dedesi değil, babasının dedesidir.

Mizzî, İbn hıbbân'ın *Sikât*'ında Sebra b. Abdiazîz'i zikrettiğini ifâde etmiştir.⁹⁶ Buhârî onun babasından hadis rivâyet ettiğini, kendisinden ise İshâk b. Yezîd ve Ya'kûb b. Muhammed gibi isimlerin hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.⁹⁷ Zehebî onun,

⁹⁵ Müslim, “Nikâh”, 22.

⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 201.

⁹⁷ Buhârî, *Târîh*, IV, 189.

amcası Abdülmelik'ten de hadis rivâyet ettiğini; İbn Vehb, Hişâm b. Amr ve Ya'kub b. Kâsib'in ondan hadis rivâyet eden talebeleri arasında olduğunu söylemiştir.⁹⁸

3. Amr b. Ka'b (v. ?)

Amr b. Ka'b ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 2 rivâyet tespit edilmiştir. Her ikisi de Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde geçmektedir ve tekrar etmemektedir. Rivâyetin ilkinde torun râvî Talhâ b. Musarrif⁹⁹ babasına nisbetiyle zikredilirken diğer rivâyette sadece Talhâ¹⁰⁰ olarak zikredilmiştir. Dede râvî Amr b. Ka'b'ın (r.a.) ismi ikisinde de zikredilmemiştir. Talhâ b. Musarrif rivâyetini babası Musarrif b. Amr kanalıyla kendi dedesi Amr b. Ka'b'dan nakletmiştir.

Biz burada Talha b. Musarrif'in müphem ifadeden önce sadece isminin zikredildiği ve babası ile dedesinin isimlerinin müphem bırakıldığı rivâyeti ele alacağız:

حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ لَيْثًا، يَذْكُرُ عَنْ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «دَخَلْتُ - يَعْنِي - عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ، وَالْمَاءُ يَسِيلُ مِنْ وَجْهِهِ وَلِحْيَتِهِ عَلَى صَدْرِهِ، فَرَأَيْتُهُ يَفْصِلُ بَيْنَ الْمَضْمُضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ»

Talhâ b. Musarrif > Musarrif b. Amr > Amr b. Ka'b (r.a.)

Amr b. Ka'b'dan rivâyet edildiğine göre:

“Abdest alırken Nebî'nin (s.a.v.) yanına geldim. Su, yüzünden ve sakalından göğsüne akıyordu. O'nu (s.a.v.) mazmaza ve istinşâkı ayrı ayrı yaparken gördüm.”¹⁰¹

Talhâ b. Musarrif b. Amr el-Yâmî el-Hemdânî el-Kûfî (v. 112/730) tâbînden meşhur hadis ve kıraat alimlerinden olup, İbn Ka'b, İmâm, Hâfız, Kârî, Şeyhu'l-İslâm künyeleri arasındadır. Babası Musarrif b. Amr, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Ebî Evfâ, Zeyd b. Vehb, Hayseme b. Abdirrahman hadis rivâyet ettiği hocaları arasındadır.

⁹⁸Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 106.

⁹⁹ Ebû Dâvud, “Tahâra”, 50.

¹⁰⁰ Ebû Dâvud, “Tahâra”, 54.

¹⁰¹ Ebû Dâvud, “Tahâra”, 54.

Muhammed b. Talha, Mansur, A‘meş ve Şu‘be kendisinden hadis rivâyet eden talebelerinden bazılarıdır.¹⁰²

Amr b. Ka‘b sahâbîdir. Talhâ b. Musarrif bu hadîsi, babası Musarrif b. Amr aracılığıyla dedesi Amr b. Ka‘b’dan rivâyet etmiştir.

4. Amr b. Hazm (v. 53/673)

Amr b. Hazm ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen tekrarlı rivâyetlerinin toplam sayısı 3, tekrarsız rivâyetlerinin sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Bunlar Nesâî ve İbn Mâce’nin *Sünenler*’inde geçmektedir. Nesâî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 2, tekrarsız 1 rivâyet bulunurken, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde tek bir rivâyet tekrarsız olarak gelmektedir.

Bu rivâyetlerin torun râvîsi Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm’dır (v. 120/ 738). Hepsinde râvî rivâyetini babası aracılığıyla, dedesi Amr b. Hazm’dan nakletmiştir. Hem Nesâî’nin *Sünen*’inde¹⁰³, hem de İbn Mâce’nin *Sünen*’inde¹⁰⁴ torun râvînin kimlik bilgisi müphem ibâreden önce açık bir şekilde zikredilerek dede olan sahâbî râvîye kadar ulaşmış ve ibâredeki müphemlik giderilmiştir.

Biz burada Sünen-i İbn Mâce’de bulunan tek rivâyeti inceleyeceğiz:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسُ أَبُو عُمَارَةَ، مَوْلَى الْأَنْصَارِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعْزِي أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ، إِلَّا كَسَاهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ مِنْ حُلْلِ الْكِرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

Abdullah b. Ebî Bekir > Ebû Bekir b. Muhammed > Muhammed b. Amr > Amr b. Hazm (r.a.)

Amr b. Hazm’dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

¹⁰² Zehebî, *Siyer*, V, 191.

¹⁰³ Nesâî, “Kasâme”, 45.

¹⁰⁴ İbn Mâce, “Cenâiz”, 56.

“Kim başına gelen bir musibetten ötürü din kardeşine taziyede bulunursa, Allah kıyâmet gününde ona mutlaka saygınlık elbiseleri giydirir.”¹⁰⁵

Amr b. Hazm (v. 53/ 673) sahâbîdir. Abdullah bu hadîsi babası Ebû Bekir b. Muhammed’in dedesi olan Amr b. Hazm’dan rivâyet etmiştir.

Muhammed b. Amr (v. 63/ 683) hakkında ‘Alâî (v. 761/1359) onun Nebî (s.a.v.) zamanında doğduğunu ancak onun vefatından iki sene sonra Tâbi‘î olduğu ve hadislerinin de mürsel olduğunun söylendiği bilgisini vermiştir.¹⁰⁶

Abdullah b. Ahmed babasından rivâyetle Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm (v. 120/ 738) hakkında şöyle demiştir: “Ben babamdan, babam İbn Uyeyne’den, o da Yahyâ’dan rivâyetle: Ömer b. Abdilazîz vali iken Ebû Bekir b. Muhammed’e Rasûlüllah’dan (s.a.v.) duyup kaydettiği şeyleri kendisine yazmasını emretti.”¹⁰⁷

Amr b. Hazm Sahîfesi

Hiz. Peygamber tarafından Necran valisi tayin edilmiştir. Elinde Rasûlüllah’dan (s.a.v.) kalan namaz vakitlerinde, nasıl ibadet edileceğinden, abdest, ganimet, vergi, zekattan bahseden bir mektup vardı.¹⁰⁸ Kaynaklar Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) sünneti ihtivâ eden bir kitap yazarak Yemen’e gönderdiğini ve Amr b. Hazm’ın bu kitabı Yemen ahalisine okuduğunu zikrederler. Mezkur olan bu kitap, bahsedilen mektuptur. Amr b. Hazm’ın bu nüshası torunu Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm’a intikal etmiştir. Ömer b. Abdilazîz halife olduğunda hadislerin tedvin faaliyetinde kendisine yazmaları için gönderdiği mektuplardan birisi de Medine emiri olan Ebû Bekir b. Muhammed’e de böyle bir mektup gelmiş, o da dedesinden intikal eden nüshayı yazarak halifeye göndermiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ İbn Mâce, “Cenâiz”, 56.

¹⁰⁶ Alâî, *Câmiu’t-Tahsîl fi Ahkâmi’l Merâsîl*, s. 267.

¹⁰⁷ Mahmûd Muhammed Halîl ve dğr., *Mevsû‘a Akvâli’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, IV, 196.

¹⁰⁸ A‘zamî, s. 83; Başaran, Selman, “Amr b. Hazm”, *DİA*, s. 84.

¹⁰⁹ Koçyiğit, s. 37, 38.

5. Ebû Râfi‘ (v. 40/660)

Ebû Râfi‘ ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı 2 olarak tespit edilmiştir. Sadece İbn Mâce’nin *Sünen*’inde geçmektedir. Tekrar eden 3, tekrarsız 2 rivâyet bulunmaktadır. Tekrarlı rivâyetlerin iki tanesinde müphem ibâreden hemen önce kimlik bilgisi açık bir şekilde zikredilerek dede olan sahâbî râvî Ebû Râfi‘e kadar ulaşmış ve müphemlik ortadan kalkmıştır.¹¹⁰ Diğer rivâyette ise ibâre müphem olarak bırakılmıştır.¹¹¹ Rivâyetlerin hepsinde torun râvî Muhammed b. Ubeydullah; babası Ubeydullah b. Ebû Râfi‘ aracılığıyla kendi dedesi olan sahâbî Ebû Râfi‘den rivâyette bulunmuştur.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْدَلٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَتَلَ عَقْرَبًا وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ»

Muhammed b. Ubeydullah > Ubeydullah b. Ebî Râfi‘ > Ebû Râfi‘ el-Kıptî el-Medenî (r.a.)

“*Rasûlüllah (s.a.v.) namazda iken bir akrebi öldürdü.*”¹¹²

Ebû Râfi‘ el-Kıptî (v. 40/ 660) sahâbedendir olup Rasûlüllah’ın (s.a.v.) azatlı kölesidir. Başlangıçta Abbas b. Abdilmuttalib’in kölesi iken Efendimiz’e (s.a.v.) hediye edilmiş, hanımı Selmâ Hz. Mariye’nin ebeliğini yapıp Rasûlüllah’a (s.a.v.) müjdeli haberi kocası ile ulaştırınca Rasûlüllah (s.a.v.) tarafından azat edilmiştir. Vefâtına kadar Rasûlüllah’ın (s.a.v.) yakın çevresinde bulunmuştur. Tespit edilebildiği kadarıyla kaynaklarda nesebi hakkında geniş bir bilgi bulunmamaktadır.¹¹³

Hadisin senedinde bulunan Mindel isimli râvî zayıf bir râvîdir, dolayısıyla bu hadisin isnâdı zayıftır.

¹¹⁰ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 161, 162.

¹¹¹ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 146.

¹¹² İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 146.

¹¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, s. 67; *Tehzibü’t-Tehzib*, XII, s. 92-93; Zehebî, *Siyeru A`lâmi'n-Nübelâ*, II, s. 16-17; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II, s. 122, 204, 371; IV, s. 14, 73-75; Aydınlı, Abdullah, “Ebû Râfi‘”, *DİA*, X, s.211.

Ebû Râfi‘ Sahîfesi

Hız. Peygamber’in (s.a.v.) azatlı kölesidir. Hadis rivâyetinde önemli bir yeri vardır. Doğrudan Allah Rasûlü’nden (s.a.v.), ayrıca O’nun (s.a.v.) hanımları ile Hz. Ebû Bekr (r.a.), Abdullah b. Mes’ûd (r.a.) ve Ebû Hureyre’den (r.a.) 68 hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden yazılı olarak hadis rivâyet edenler şu şekildedir: Abdullah b. Abbas ve Ebû Bekr b. Abdîrrahman b. Hişâm. ¹¹⁴

6. Mikdâm b. Ma`dî Kerib (v. 87/ 708)

Mikdâm b. Ma`dî Kerib ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam tekrarlı rivâyet sayısı 6, tekrarsız rivâyet sayısı 2 olarak tespit edilmiştir. Nesâî’nin *Sünen*’inde tekrarlı 3, tekrarsız 1 rivâyet; Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde tekrarsız 2 rivâyet ve son olarak İbn Mâce’nin *Sünen*’inde tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.

Tekrar eden ilk beş rivâyette Mikdâm b. Ma`dî Kerib (r.a.) Efendimiz’den (s.a.v.) rivâyette bulunurken¹¹⁵, geri kalan bir rivâyette Hâlid b. Velîd aracılığıyla Efendimiz’den (s.a.v.) rivâyette bulunmuştur. ¹¹⁶ Yine bu ilk beş rivâyette müellif müphem ibâreden önce râvînin kimlik bilgisini açık bir şekilde yazdığı için müphemlik ortadan kalkarken diğer rivâyette sahâbî râvî olan Mikdâm b. Ma`dî Kerib’in ismi müphem bırakılmıştır. Rivâyetlerin hepsinde torun râvî Sâlih b. Yahyâ rivâyetlerini, babası Yahyâ b. Mikdâm aracılığıyla kendi dedesi Mikdâm b. Ma`dî Kerib’den rivâyet etmiştir. Biz burada Hâlid b. Velîd tarikiyle gelmeyen rivâyetlerden birini ele alacağız:

حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ عَتِيقِ الدِّمَشْقِيِّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حُجْرٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْمِقْدَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَنَا وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ، أَفْكَ عَائِيهِ، وَارِثٌ مَالُهُ، وَالْحَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ، يَفُكُّ عَائِيَهُ وَيَرِثُ مَالَهُ»

Sâlih b. Yahyâ > Yahyâ b. Mikdâm > Mikdâm b. Ma`di Kerib (r.a.)

Mikdâm b. Ma`di Kerib’den rivâyet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ben mirasçısı olmayanın mirasçısıyım. Onun diyetini öderim ve malına

¹¹⁴ Aydınli, Abdullah, “Ebû Râfi‘”, *DİA*, s. 211; A‘zamî, s. 75.

¹¹⁵ Nesâî, “Sayd”, 32, 33; “Velîme”, 31; İbn Mâce, “Zebâih”, 14; Ebû Dâvud, “Et’ime”, 26.

¹¹⁶ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 8.

*mirasçı olurum. Dayı, mirasçısı olmayanın mirasçısıdır. Onun diyetini öder ve malına mirasçı olur.”*¹¹⁷

Mikdâm b. Ma‘di Kerib’in (v. 87/ 708) sahâbî olup olmadığı konusunda ihtilaf olmakla beraber Buhârî onun Şam ehli ve sahâbî olduğunu söylemiştir¹¹⁸. Bir tanesi Buhârî’den olmak üzere kırk hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde otuz dört, Taberânî’nin *Mu‘cemü’l-Kebîr*inde elli altı rivâyeti bulunmaktadır. Meşhur erîke hadisinin iki râvîsinden birisidir. Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Avf b. Mâlik b. Ebî Avf el-Eşcaî (v. 73/692) hadis rivâyet ettiği hocaları arasındadır. Talebeleri arasında oğlu Yahyâ b. Mikdâm, Hâlid b. Ma‘dân, Şa‘bî, Habîb b. Ubeyd gibi isimler bulunmaktadır.¹¹⁹

Yahyâ b. Mikdâm hakkında yeterli bilgi bulunmadığı için İbn Hacer onun mestur bir râvî ve râvîlerin dördüncü tabakasından olduğunu ifade etmiştir.¹²⁰ Oğlu Sâlih b. Yahyâ hakkında ise İbn Hacer, “leyyin ve altıncı tabakadandır”¹²¹ nitelemesini yapmıştır.¹²²

Bu hadîsi Sâlih b. Yahyâ dedesi babası Yahya b. Mikdâm aracılığıyla dedesi Mikdâm b. Ma‘dikerib’den rivâyet etmiştir.

7. Rifâ‘a b. Râfî‘ b. Mâlik ez-Zürakî (v. 42/ 662)

Rifâ‘a b. Râfî‘ b. Mâlik ez-Zürakî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı 2 olarak tespit edilmiştir. Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünenler*’inde geçmektedir. Her bir müellif bu aileye ait 1’er tane rivâyet almışlardır. Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünenler*’indeki rivâyetler mükerrerdir. Rivâyetlerden bir tanesi İsmâil b. Ubeyd (Ubeydullah da denir.) b. Rifâ‘a b. Râfî‘ b. Mâlik ez-Zürakî tarîkiyle¹²³, diğeri ise Yahyâ b. Ali b.

¹¹⁷ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 8.

¹¹⁸ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I-IX, 305.

¹¹⁹ Kırış, “*Erîke Hadîsi’nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma‘dikerib*”, 997.

¹²⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 597.

¹²¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 274.

¹²² Kırış, “*Erîke Hadîsi’nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma‘dikerib*”, 1000.

¹²³ Tirmizî, “Büyü”, 4; İbn Mâce, “Ticârât” 3.

Yahyâ b. Hallâd b. Râfi‘ b. Mâlik ez-Zürakî tarikiyle¹²⁴ gelmektedir. Her ikisinde de torun râvîler babaları aracılığı ile kendi dedelerinden rivâyette bulunmuşlardır.

Burada İsmâil b. Ubeyd (Ubeydullah da denir) b. Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Mâlik ez-Zürakî tarikiyle gelen rivâyeti inceleyeceğiz:

حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلِ بْنِ عَبْدِ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمُصَلَّى، فَرَأَى النَّاسَ يَتَّبِعُونَ، فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ، فَاسْتَجَابُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَفَعُوا أَعْنَاقَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ إِلَيْهِ، فَقَالَ: إِنَّ التُّجَّارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا، إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ، وَبَرَ، وَصَدَقَ.

İsmâil b. Ubeyd > Ubeyd b. Rifâ‘a > Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Mâlik ez-Zürakî (r.a.)

İsmâil b. Ubeyd’den rivâyet edildiğine göre: “Rifâ‘a, Nebî (s.a.v.) ile beraber namazgâha gittiğinde insanları orada alışveriş yaparlarken görünce: ‘Ey tüccarlar topluluğu!’ diye bağırdı. Bunun üzerine Rasûlullah’ın (s.a.v.) çağrısına icâbet ederek boyunlarını ve gözlerini O’na (s.a.v.) çevirdiler. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘*Tüccarlar kıyâmet günü fâcirler olarak diriltilecektir. Allah’tan korkanlar, iyilik yapanlar ve doğru sözlü olanlar müstesna.*’”¹²⁵

Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Mâlik ez-Zürakî (r.a.) Rasûlullah’dan (s.a.v.) bizzat duydukları dışında Hz. Ebû Bekir ve Ubâde b. Sâmit’ten yirmi dört hadis rivâyet etmiştir. Bu hadisleri kendisinden oğulları Muâz ve Ubeyd ile kardeşinin oğlu Yahyâ b. Hallâd b. Râfi‘, yeğeni Ali b. Yahyâ ve başka kişiler de nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel onun sekiz rivâyetini, Buhârî *Sünen*’inde üç rivâyetini kitaplarına alırken diğer *Sünen* sahipleri de eserlerinde Rifâ‘a b. Râfi‘’in hadislerine yer vermişlerdir.¹²⁶

Buhârî İsmâil b. Ubeyd’in hem babası hem de dedesinden hadis işittiğini ifâde etmiştir.¹²⁷

¹²⁴ Nesâî, “Kıyâmü’l-Leyl ve Tetavvü’un-Nehâr”, 156.

¹²⁵ Tirmizî, “Büyû”, 4; İbn Mâce, “Ticârât” 3.

¹²⁶ Efendioğlu, Mehmet, “Rifâa b. Râfi’”, s. 94.

¹²⁷ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I, 1165.

8. Rukâne b. ‘Abdüyezîd (v. 42/662)

Rukâne b. ‘Abdüyezîd ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” isnâdıyla gelen rivâyet sayısı toplam 2 olarak tespit edilmiştir. Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde tekrarsız 2 rivâyet; Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde tek 1 rivâyet bulunmaktadır.¹²⁸ Ebû Dâvûd’un *Sünen*’indeki 1 rivâyet¹²⁹ ile Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünenler*’indeki rivâyetler birbirinin aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* içerisinde tekrarlı 4, tekrarsız 2 rivâyet bulunmaktadır.

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِمٍ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ بْنِ رُكَّانَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ الْبَيْتَةَ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَا أَرَدْتُ، قَالَ: وَاحِدَةً، قَالَ: «اللَّهُ؟»، قَالَ: اللَّهُ، قَالَ: «هُوَ عَلَيَّ مَا أَرَدْتُ»¹³⁰

Abdullah b. Ali > Ali b. Yezîd > Yezîd b. Rukâne

Rukâne b. Abdi Yezîd karısını kesin olarak (tek seferde üç talakla) boşamış ve (bu yaptığına pişman olarak) Rasûlüllah’a (s.a.v.) geldi. Rasûlüllah (s.a.v.) ona, “*Neyi kastettin (boşamada)?*” sordu: Rukâne “Bir talağa niyet ettim.” diye cevap verdi. “*(Bir talaktan fazlasına niyet etmediğine dair) Allah’a yemin eder misin?*”. “Evet vallahi!”. “*O halde kastettiğin şekildedir (Hanımına dönebilirsin)*” .

Rukâne b. Abdi Yezîd (v. 42/662) Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olmuş, Allah Rasûlü’nden (s.a.v.) az sayıda hadis rivâyet etmiştir. Kendisinde oğulları Yezîd ve Muhammed; torunu Ali b. Yezîd ve kardeşi Uveyr’in oğlu Nâfi’ hadis rivâyetinde bulunmuştur.¹³¹ Ali b. Yezîd bu hadisi babası kanalıyla kendi dedesinden rivâyet etmiştir.

9. Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 12/ 633)

Sâbit b. Kays ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 3, tekrarsız 2 olarak tespit edilmiştir. Rivâyetler *Kütüb-i Sitte* içerisinde sadece Nesâî ve Ebû Dâvûd’un *Sünenler*’inde

¹²⁸ Ebû Dâvud, “Talâk”, 11, 15; Tirmizî, “Talâk ve Liân”, 2; İbn Mâce, “Talâk”, 19.

¹²⁹ Ebû Dâvud, “Talâk”, 15.

¹³⁰ Ebû Dâvud, “Talâk”, 15.

¹³¹ Ünal, Yavuz, “Rükâne b. Abdüyezîd”, *DİA*, s. 285.

geçmektedir. Nesâî'nin *Sünen*'indeki 2 rivâyet tekrar etmiştir, tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır. Ebû Dâvûd'un *Sünen* 'inde ise tekrarsız 2 rivâyet yer almaktadır. Ebû Dâvûd'un *Sünen* 'indekidaki rivâyetlerden biri¹³² Nesâî'nin *Sünen*'indeki rivâyetlerle¹³³ aynıdır.

Rivâyetlerin hepsinde müellifler müphem ibâreden hemen önce kimlik bilgileri torun râvîden sahâbî olan dede râvîye kadar açık bir şekilde yazdıkları için müphemlik ortadan kalkmıştır. Nesâî ve Ebû Dâvûd'un *Sünenler*'inde gelen bütün rivâyetlerde torun râvîler babaları aracılığıyla kendi dedelerinden rivâyette bulunmuşlardır. Nesâî'nin *Sünen*'indeki 2 rivâyet¹³⁴ ile Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki bir rivâyet¹³⁵ torun râvî Yusuf b. Muhammed b. Sâbit b. Kays iken, Ebû Dâvûd'daki diğer rivâyette Abdülhabîr b. Kays'dır. Abdülhabîr babası Kays'a değil, dedesi Sabit b. Kays'a nisbet edilmiştir.

Biz burada Abdülhabîr b. Sâbit'in rivâyetini ele alacağız:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَامٍ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ فَرَجِ بْنِ فَضَالَةَ، عَنْ عَبْدِ الْخَبِيرِ بْنِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهَا أُمُّ خَلَادٍ وَهِيَ مُنْتَقِبَةٌ، تَسْأَلُ عَنِ ابْنِهَا، وَهُوَ مَقْتُولٌ، فَقَالَ لَهَا بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: جِئْتِ تَسْأَلِينَ عَنِ ابْنِكَ وَأَنْتِ مُنْتَقِبَةٌ؟ فَقَالَتْ: إِنَّ أُرْرَأَ ابْنِي فَلَنْ أُرْرَأَ حَيَاتِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ابْنُكَ لَهُ أَجْرُ شَهِيدَيْنِ»، قَالَتْ: وَلِمَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لَأَنَّهُ قَتَلَهُ أَهْلُ الْكِتَابِ»

Abdülhabîr b. Sâbit > Kays b. Sâbit > Sâbit b. Kays (r.a.)

“Nebi'ye (s.a.v.) Ümmü Hallad olarak anılan peçeli bir kadın geldi ve öldürülen oğlu hakkında sordu. Ashaptan bazıları ona: 'Sen peçeli olduğun halde öldürülen oğlunu mu soruyorsun?' Bunun üzerine kadın şöyle dedi: 'Oğlumu kaybettiysem, hayâmı da kaybetmedim ya! 'Rasûlüllah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: ' Senin oğluna iki şehit sevabı vardır.' Kadın: 'Niçin ya Rasûlallah?' diye sordu. Efendimiz şöyle buyurdu: 'Çünkü senin oğlunu Ehl-i Kitap öldürdü.' ”¹³⁶

¹³² Ebû Dâvud, Tıb, 18.

¹³³ Nesâî, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, 345, 353.

¹³⁴ Nesâî, “Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle”, 345, 353.

¹³⁵ Ebû Dâvud, “Tıb”, 18.

¹³⁶ Ebû Dâvud, “Tıb”, 18.

Sâbit b. Kays (r.a.) hatîb ve şair bir sahâbîdir. Rivâyet ettiği hadisler *Kütüb-i Tis 'a'* da yer almıştır. Oğulları Muhammed, Kays, İsmail, Yahyâ ve Abdullah ile Enes b. Mâlik Sâbit b. Kays'tan hadis rivâyet edenler arasında bulunmaktadır.¹³⁷

Abdülhabîr b. Sâbit için Buhârî münkerü'l-hadîs; İbn Adî ise, “Abdülhabîr bilinen biri değil.” demiştir.¹³⁸

10. Sa'd b. Ebî Vakkâs (v. 55/675)

Sa'd b. Ebî Vakkâs ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 2 rivâyet tespit edilmiştir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde, Nesâî ve Tirmizî'nin *Sünenler*'inde 1'er tane tekrarsız bir şekilde gelmiştir.¹³⁹

Burada Buhârî'nin *Sahîh*'indegeçen, râvînin kendi dedesinden yaptığı rivâyet incelenecektir.

حدثنا عبد العزيز بن عبد الله، حدثنا إبراهيم بن سعد، عن أبيه، عن جدّه، عن سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه، قال: «رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم أحد، ومعه رجلان يقاتلان عنه، عليهما ثياب بيض، كأشد القتال ما رأيتهما قبل ولا بعد»

Sa'd b. İbrâhîm > İbrâhîm b. Sa'd > Sa'd b. Ebî Vakkâs (v. 55/675)

Sa'd b. Ebû Vakkâs (r.a.) şöyle demiştir: “*Uhud savaşında Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında beyaz elbiseli, O'nu (s.a.v.) savunmak için çok şiddetli bir şekilde harbeden iki kişiyi gördüm. O iki kişiyi ne bundan önce, ne de bundan sonra hiç görmedim.*”¹⁴⁰

Sa'd b. Ebî Vakkâs (v. 55/675) (r.a.), hadis nakli konusunda titiz davranan sahâbîlerden olup, emin olmadıkça ve gerekmedikçe hadis rivâyet etmemiştir. Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) başka manevî kardeşi Osman b. Maz'un'un hanımını Havle b.

¹³⁷ Karataş, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, *DİA*,

¹³⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VI, 1949.

¹³⁹ Nesâî, “Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle”, 224; Tirmizî, “Sıfetu'l-Cenne”, 7.

¹⁴⁰ Buhârî, “Meğâzi”, 18;

Hakîm'den hadis nakletmiştir. Kendisinden iki yüz yetmiş bir hadis nakledilmiş olup rivâyetleri hem *Kütüb-i Sitte* hem de diğer kitaplara alınmıştır. Hadislerinin on beşi *Sahîhayn*'da, beşi sadece Buhârî'nin, on sekizi de sadece Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almış, birçoğu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde toplanmıştır. Çocuklarından Âmir, Ömer, Muhammed, Mus'ab, İbrâhim ve Âişe; torunlarından Dâvud b. Âmir, Kârin b. Âmir, İsmâil b. Muhammed, İbrâhim b. Muhammed, İsmâil b. İbrâhim b. Muhammed b. Sa'd, Ebû Bekir b. Hafs b. Ömer b. Sa'd; sahâbeden Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs; tâbiînden ise Saîd b. Müseyyeb, Ebû Osman en Nehdî, İbrâhim b. Abdirrahmân b. Avf ve Mucâhid b. Cebr, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan hadis rivâyet eden kişiler arasındadır.¹⁴¹

Bu rivâyetlerde geçen “عن أبيه عن جده” ifadelerindeki “ebîhi” İbrâhim b. Sa'd'dır. “Ceddihi” ise, Sa'd b. İbrâhim'in kendi dedesi olan Sa'd b. Ebî Vakkâs'tır.

11. Seleme el-Ensârî (v. ?)

Seleme el-Ensârî ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihi” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam rivâyet sayısı tekrarlı 3, tekrarsız 2 olarak tespit edilmiştir. Nesâî'nin *Sünen*'inde tekrarsız 2 rivâyet bulunmaktadır. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır. Nesâî'nin *Sünen*'indeki rivâyetin birisi¹⁴² ile İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki rivâyet¹⁴³ aynıdır.

Rivâyetlerin hepsinde de torun Abdülhamîd b. Seleme'den sonra müphem ibare gelmiş ve baba ile dedenin kimlik bilgileri senette yer almamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda baba ve dede hakkında bilgi tespit edilememiştir.

Bunlardan şu rivâyeti inceleyebiliriz:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ عُثْمَانَ الْبَيْتِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ أَبَوَيْهِ اخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحَدُهُمَا كَافِرٌ وَالْآخَرُ مُسْلِمٌ، فَخَيْرَهُ فَتَوَجَّهَ إِلَى الْكَافِرِ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ اهْدِهِ»، فَتَوَجَّهَ إِلَى الْمُسْلِمِ، فَقَضَى لَهُ بِهِ.

¹⁴¹ Hatiboğlu, İbrâhim, “Sa'd b. Ebî Vakkâs”, *DİA*, s. 373, 374.

¹⁴² Nesâî, “Ferâiz”, 26.

¹⁴³ İbn Mâce, “Ahkâm”, 22.

Abdülhamîd b. Seleme > Seleme el-Ensârî > ... ?

Anne-babası, çocukları Seleme hakkındaki derdini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) getirdiler. Birisi kâfir, diğeri Müslümandı. Rasûlüllah (s.a.v.) Seleme'ye birini seçme hakkı tanıdı. O, kâfir olana yönelince: "Allah'ım! Ona hidâyet ver" diye dua etti. Bunun üzerine Müslüman olana yöneldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onun lehine hüküm verdi. (Yani çocuğu ona verdi).

Kaynaklarda Abdülhamîd b. Seleme'nin babası ve sahâbî râvî olan dedesiyle ilgili bilgiye ulaşamadığı için isnatta Seleme el- Ensârî'den sonra Rasûlüllah'a (s.a.v.) kadar arada kaç râvî olduğunu bilemiyoruz.. Bu sebeple Abdülhamîd b. Seleme'nin kendi dedesinden mi yoksa babasının dedesinden mi rivâyette bulunduğu konusunda net bir şey söyleyemiyoruz.

Mizzî (v. 742/ 1342), Abdülhamîd'in babasının Seleme el-Ensârî olduğunu söylemiş,¹⁴⁴ Zehebî (v. 748/ 1368) Abdülhamîd b. Seleme'nin bilinmediğini ve ondan Osman el-Bittî'nin rivâyette bulunduğunu ifâde etmiştir.¹⁴⁵ Zehebî diğeri eserinde Abdülhamîd b. Seleme'nin tâbiûn'dan ve müphem râvîlerden olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁶

12. Süheyb b. Sinân (v. 38/ 659)

Süheyb b. Sinân ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde "an ebîhi an ceddihî" şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 2 rivâyet tespit edilmiştir. İkisi de İbn Mâce'nin *Sünen*'inde gelmiştir ve tekrar etmemiştir. Torun Abdülhamîd b. Ziyâd bu iki rivâyette de dedesine nisbet edilerek Abdülhamîd b. Sayfî şeklinde zikredilmiştir.¹⁴⁷ Rivâyetin müphem ifâde olmadan gelen başka bir târikinde kendi babası Ziyâd b. Sayfî'ye nisbet edilerek gelmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XI, 331.

¹⁴⁵ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 541.

¹⁴⁶ Zehebî, *Divânü'z-Zuafâ*, I, 237.

¹⁴⁷ İbn Mâce, "Tıb", 3; "Libâs", 33.

¹⁴⁸ İbn Mâce, "Sadakât", 11.

Her iki rivâyette de müphem ifadenin öncesi ve sonrasında müphem kişiler açık bir şekilde zikredilmemiştir ve her ikisinde de torun Abdülhamîd b. Ziyâd nisbet edildiği dedesi vasıtasıyla babasının dedesi olan Suheyb b. Sinan'dan nakilde bulunmuştur. Burada “عن أبيه” ifâdesi ile kastedilen, Sayfî b. Suheyb yani Abdülhamîd'in dedesidir; “عن جده” ifadesi ile kastedilen de Suheyb b. Sinan yani Abdülhamîd'in babasının dedesidir.

Biz burada rivâyetlerden bir tanesini ele alacağız:

حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ الصِّيرَفِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ فِرَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بْنِ زَكْرِيَّا الرَّاسِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا دَفَّاعُ بْنُ دَعْفَلِ السَّدُوسِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ صُهَيْبِ الْخَيْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَحْسَنَ مَا اخْتَضَبْتُمْ بِهِ لِهَذَا السَّوَادِ، أَرَعَبٌ لِنِسَانِكُمْ فِيكُمْ، وَأَهْيَبُ لَكُمْ فِي صُدُورِ عَدُوِّكُمْ»

Abdülhamîd b. Sayfî > Sayfî b. Suheyb > Suheyb b. Sinân

“Süründüğünüz en güzel şey şu siyah boyadır. Zira (kişiyi genç ve güzel göstereceği için) ondan ötürü hanımlarınız size daha çok rağbet eder, düşmanlarınız da sizden daha çok korkar.”¹⁴⁹

Suheyb b. Sinân (v. 38/659) Allah Rasûlü (s.a.v.) ile henüz İslam gelmeden önce arkadaşlık kuran bir sahâbîdir. Hadis rivâyet etmesini isteyenlere Hz. Peygamber'in (s.a.v.) savaşları konusunda yaşayıp gördüğü hadiseler konusunda bilgi verebileceğini ancak hata etme endişesi ve hadis rivâyetindeki titizliği sebebiyle Rasulüllah'ın (s.a.v.) sözü olarak bir şey nakletmeyeceğini dile getirmiştir. Kendisinden Habîb, Hamza, Sa'd, Sâlih, Sayfî, Abbâd, Osman ve Muhammed isimli oğulları ile Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Sa'îd b. Müseyyeb, Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Ka'b el-Ahbâr gibi kişiler bir kısmı tekrar eden otuz hadis rivâyet etmişlerdir. Bunlardan üç tanesi Müslim'in *Sahîh*'inde yer almakla beraber Kütüb-i Sitte'deki diğer alimler de *Sünen*'lerinde Suheyb'in (r.a.) hadislerine eserlerinde yer vermişlerdir.¹⁵⁰

“حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَيْفِيٍّ بْنِ صُهَيْبِ الْخَيْرِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ زِيَادِ بْنِ صَيْفِيٍّ بْنِ صُهَيْبِ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا صُهَيْبُ الْخَيْرِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ تَدَيَّنَ دَيْنًا، وَهُوَ مُجْمَعٌ أَنْ لَا يُوفِّيَهُ إِيَّاهُ، لَقِيَ اللَّهَ سَارِقًا»

“Her kim, tam olarak ödememeye karar vermiş olarak bir borç alırsa, Allah'abir hırsız olarak ulaşır.”

¹⁴⁹ İbn Mâce, “Libâs”, 33.

¹⁵⁰ Efendioğlu, Mehmet, “Suheyb b. Sinân”, *DİA*, s. 477.

Bu hadîsi, Abdühamîd b. Sayfî babası aracılığıyla dedesi Suheyb'den rivâyet etmiştir. Bu hadîs siyah boyayı yasaklayan hadisle çelişmektedir.¹⁵¹ Yasaklayan hadisin isnâdı daha kuvvetlidir. Ayrıca çelişme durumunda yasaklayan rivâyet tercih edilir.

13. Zübeyr b. el-Avvâm (v. 36/ 656)

Zübeyr b. el-Avvâm ailesinin *Kütüb-i Sitte* içerisinde “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnâdıyla gelen toplam 2 rivâyet tespit edilmiştir. Tirmizî'nin *Sünen*'inde tekrarlı 2, tekrarsız 1 rivâyet vardır. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ise tek bir rivâyet bulunmaktadır.

Tirmizî'de geçen rivâyet, Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh b. Zübeyr b. el-Avvâm (v. 100/720) tarikiyle gelmiştir.¹⁵² Rivâyette müphem ifadeden önce kimlik bilgisinde torun râvî Yahyâ b. Abbâd'dan dede Zübeyr b. el-Avvâm'a (r.a.) kadar açık bir şekilde zikredilmiştir. Yahyâ b. Abbâd hem babası Abbâd b. Abdillâh'tan, hem de dedesi Abdillâh b. Zübeyr'den (v. 73/ 693) hadis almıştır. Abbâd b. Abdillâh da hem babası Abdillâh b. Zübeyr'den, hem de dedesi Zübeyr b. el-Avvâm'dan (r.a.) hadis almıştır. Abdillâh b. Zübeyr'in hocaları arasında babası Zübeyr b. el-Avvâm (r.a.) da vardır. Yahyâ b. Abbâd bu rivâyeti büyük dedesi Zübeyr b. el-Avvâm'dan (r.a.) basası vasıtasıyla da almış olabilir, dedesi vasıtasıyla da almış olabilir. Yahyâ b. Abbâd'ın bu rivâyeti, büyük dedesi Zübeyr b. el-Avvâm'dan (r.a.) babası vasıtasıyla mı yoksa dedesi vasıtasıyla mı aldığı tespit edilememiştir.

İbn Mâce'de geçen Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm tarikiyle gelmiştir.¹⁵³ Senette müphem ifâdeden önce sadece torun Hişâm b. Urve'nin izmi zikredilmiş, baba ve dedenin ismi müphem bırakılmıştır. Hişâm b. Urve bu rivâyette babası Urve b. Zübeyr aracılığı ile dedesi Zübeyr b. el-Avvâm'dan (r.a.) nakilde bulunmuştur.

Biz burada Sünen-i İbn Mâce'deki rivâyeti ele alacağız:

¹⁵¹ Ebû Dâvud, “Teraccül”, 18; Nesâî, “Zîne”, 15.

“Bu beyazı değiştiriniz ve siyahtan sakınınız”.

¹⁵² Tirmizî, “Cihâd”, 17; “Menâkıb”, 22.

¹⁵³ İbn Mâce, “Zekât”, 25.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْدِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبَلَهُ، فَيَأْتِيَ الْجَبَلَ، فَيَجِيءَ بِحُزْمَةِ حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهَا، فَيَسْتَعْنِي بِثَمَنِهَا، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ، أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ»

Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. el-Avvâm (r.a.)

“Sizden biriniz ipini alır, dağa varır, sırtında bir yığın odun taşır, onları satar ve bunun geliri ile geçinirse, bu durum, kendisi için ister versinler isterse vermesinler ki insanlardan dilenmesinden daha iyidir.”¹⁵⁴

Zübeyr b. el-Avvâm (r.a.) (v. 36/656) sahâbîdir. Vahiy katipliği yapmış, Allah Rasûlü (s.a.v.) ile uzun süre beraber bulunduğu halde sadece otuz sekiz kadar hadis nakletmiştir.¹⁵⁵ Bu rivâyetlerden iki tanesi hem Buhârî hem de Müslim’in *Sahîh*’lerinde, yedi tanesi ise sadece Buha^{ri}’nin *Sahîh*’inde bulunmaktadır. Rasûlullah’tan (s.a.v.) az hadis rivâyet etme sebebini soran oğlu Abdullah’a “Kim benim adıma yalan isnâd ederse, Cehennem’deki yerine hazırlansın”¹⁵⁶ hadisini bizzat işittiği ve O’ndan (s.a.v.) işittiklerini aynısı gibi nakledememekten korktuğu için rivâyette bulunmadığını söylemiştir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında oğulları Abdullah, Ca’fer ve Urve ile Kays b. Ebî Hâzim, Mâlik b. Evs b. Hadsân, Meymûn b. Mihrân ve Nâfi‘ b. Cübeyr gibi isimler bulunmaktadır.¹⁵⁷

Urve b. Zübeyr (v. 94/713), babası Zübeyr b. el-Avvâm (r.a.), abisi Abdullah b. Zübeyr ve Üvey kardeşi Mus’ab gibi kişilerin karıştığı siyâsi hadiselerden uzak durmuş ve ilim tahsil etme yolunu seçmiştir. Babası Hz. Zübeyr (r.a.), annesi Esmâ (r.a.), teyzesi Hz. Âişe (r.a.), Hz. Ali, Hasan, Hüseyin, Ebû Hureyre, İbn Abbâs, İbn Ömer, Câbir b. Abdillâh, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Sâbit, Sa’îd b. Zeyd, Üsâme b. Zeyd, Ebû Eyy^üb el-Ensârî, Muğîre b. Şu‘be, Muâviye b. Ebî Süfyân, Amr b. Âs, Abdullah b. Amr, Kays b. Sa’d b. Ubâde hadis rivâyet ettiği sahâbîlerden bazılarıdır. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında oğlu Hişâm, İbn Şihâb ez-Zührî, Süleyman

¹⁵⁴ İbn Mâce, “Zekât”, 25.

¹⁵⁵ İbn Hazm, *Esmâü’s-Sahâbe vemâ Liküllü Vâhidin Minhüm Mine’l-Aded*, s. 39.

¹⁵⁶ Buhârî, “İlim”, 38; Müslim, “Mukaddime”, 2; Nesâî, “İlim”, 50; Ebû Dâvud, “İlim”, 4; Tirmizî, “Fiten”, 31; İbn Mâce, “İmân, Fedâilü’s-Sahâbe ve İlim”, 4.

«من كذب علي فليتبوأ مقعده من النار»

¹⁵⁷ Efendioğlu, Mehmet, “Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, s. 522, 524.

b. Yesâr, Atâ b. Ebî Rebâh, Ömer b. Abdilazîz ve Cafer es-Sâdık da bulunmaktadır. Urve b. Zübeyr'in hadis rivâyet ettiği hocalarının sayısı Müslim b. Haccâc'a göre kırk bir, Mizzî'ye göre altmış yedidir. Ondaki hadis rivâyet edenlerin sayısı ise Müslim'e göre altmış yedi, Mizzî'ye göre doksan beştir.¹⁵⁸

Hişâm b. Urve (v. 146/763); İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi alimler onun çok hadis rivâyet ettiğini ve sika olduğunu ifade etmişlerdir. Onun hadislerinin sayısı konusunda Ali b. Medîni 400'ü bulduğunu, Zehebî ise 1000'i geçtiğini söylemiştir. Ya'kub b. Şeybe, Hişâm b. Urve'nin sika bir râvî olduğunu ve Irak'a gitmeden önce rivâyet ettiği hadisleri herkesin kabul ettiğini belirtmiştir. Rivâyetlerinin bulunduğu kitapları Irak'a götürmemesinin, babasına ait olup ondan bizzat işitmediği hadisleri duymuş gibi nakletmesine ve hadis rivâyeti konusunda mütesâhil davranmasına sebep olduğu ileri sürülmüştür. Bu sebeple Hişâm'ın Medineliler tarafından rivâyet edilen hadisleri daha makbul sayılmıştır. İbnü'l-Kattân el-Mağribî, Hişâm'ın ilerleyen yaşlarında rivâyetleri birbirine karıştırdığını iddia etse de Zehebî ve İbn Hacer gibi alimler bu iddianın gerçeği yansıtmadığını, hafızası zayıfladığında bile Urve'nin rivâyetleri birbirine karıştırmadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁹

Bu hadîsi Hişâm b. Urve babası Urve aracılığıyla dedesi Zübeyr b. el-Avvâm'dan rivâyet etmiştir.

¹⁵⁸ Aycan, İrfan. "Urve b. Zübeyr", *DİA*, s. 184, 185.

¹⁵⁹ Kandemir, Yaşar, "Hişâm b. Urve", *DİA*, s. 155, 156.

TEK RİVÂYETİ OLANLAR

a. Rivâyeti Birden Fazla Kitaba Alınan Sahâbîler

“An ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnadlı rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* içerisinde birden fazla müellifin kitabında geçip, tekrarsız rivâyet sayısı 1’e düşen sahâbîlerdir. Bu şekilde *Kütüb-i Sitte* içerisinde birden fazla kitapta rivâyeti bulunup tekrarsız rivâyet sayısı 1 olan sahâbîlerin sayısı 7’dir. Alfabetik sıra ile bu 7 sahâbînin “an ebîhi an ceddihî” isnadlı rivâyetlerinin hangi kitaplarda bulunduğunu göstereceğiz.

a.1. Abdullah b. Ebî Rabîa (v. 35/656)

İsmâil b. Hakem > İbrâhim b. Abdurrahman b. Abdullah > Abdullah b. Ebî Rabîa

Nesâî’nin *Sünen*’inde 2 tekrarlı, 1 tekrarsız; İbn Mâce’nin *Sünen*’inde 1 tekrarsız rivâyet bulunmaktadır.¹⁶⁰ Bu rivâyetler de tekrar ettiği için *Kütüb-i Sitte* içerisinde 1 tekrarsız rivâyet bulunmaktadır.

a.2. Cünâde b. Ümeyye (v. 80/699)

Abdullah b. Süleyman > Süleyman b. Cünâde > Cünâde b. Ümeyye

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde 1’er rivâyet bulunmaktadır.¹⁶¹ Bu iki rivâyet birbirinin aynısı olduğu için *Kütüb-i Sitte* içerisinde bu aileye ait tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.

a.3. Ka’b b. ‘Ucra (v. 52/672)

Sa’d b. İshâk > İshâk b. Ka’b (v. 63/683) > Ka’b b. ‘Ucra

Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin *Sünenler*’inde 1’er tane rivâyet bulunmaktadır ve bu rivâyetler aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* bu aileye ait içerisinde tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.¹⁶²

¹⁶⁰ Nesâî, “Büyû”, 101; “Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle”, 139; İbn Mâce, “Sadakât”, 16.

¹⁶¹ Ebû Dâvud, “Harâc, Cenâiz”, 46; İbn Mâce, “Cenâiz”, 35.

¹⁶² Ebu Davud; Tirmizî, “Sefer”, 34(424).

a.4. Sehl b. Huneyf

Sehl b. Ebî Ümâme > Ebû Ümâme b. Sehl (v. 100/720) > Sehl b. Huneyf

Müslim'in *Sahîh*'i ile Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *Sünenler*'inde 1'er tane tekrarsız rivâyet bulunmaktadır.¹⁶³ Bu dört rivâyetin hepsi birbirinin aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* içerisinde bu aileye ait "an ebîhi an ceddihî" isnadlı tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.

a.5. Ubâde b. Sâmit (v. 34/ 654)

Ubâde b. Velîd > Velîd b. Ubâde > Ubâde b. Sâmit

Müslim'in *Sahîh*'inde 1; Nesâî'nin *Sünen*'inde tekrarlı 2, tekrarsız 1 rivâyet vardır.¹⁶⁴ Bu rivâyetler birbirinin aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* içerisinde tekrarlı 3, tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.

a.6. Vahşî b. Harb (v. 23/644)

Vahşî b. Harb > Harb b. Vahşî > Vahşî b. Harb el- Habeşî

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin *Sünenler*'inde 1'er tane tekrarsız rivâyet vardır.¹⁶⁵ Bu rivâyetler birbirinin aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* tekrarlı 2, tekrarsız 1 rivâyet bulunmaktadır.

a.7. Yezîd b. Saîd (v. ?)

Abdullah b. Sâib (v. 126/648) > Sâib b. Yezîd (v. 91/711) > Yezîd b. Saîd

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *Sünenler*'inde 1'er tane tekrarsız rivâyet bulunmaktadır.¹⁶⁶ Bu rivâyetler de birbirinin aynı olduğu için *Kütüb-i Sitte* içerisinde tekrarlı 2, tekrarsız 1 rivâyet vardır.

¹⁶³ Müslim, "İmâra", 157; Nesâî, "Cihâd", 32; Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihâd", 19; İbn Mâce, "Cihâd", 15.

¹⁶⁴ Müslim, "İmâra", 41; Nesâî, "Bey'a", 4; "Siyer", 78.

¹⁶⁵ Ebû Dâvud, "Et'ime", 15; İbn Mâce, "Et'ime", 17.

¹⁶⁶ Ebû Dâvud, "Edeb", 92; Tirmizî, "Fiten", 3.

b. Rivâyeti Yalnızca Bir Kitaba Alınan Sahâbîler

“An ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnadlı rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* içerisinde sadece 1 müellifin kitabında geçen sahâbîlerdir. Bu şekilde *Kütüb-i Sitte* içerisinde sadece 1 kitapta rivâyeti bulunan sahâbîlerin sayısı 44’dür. Alfabetik sıra ile bu 44 sahâbînin “an ebîhi an ceddihî” isnadlı rivâyetlerinin hangi kitaplarda bulunduğunu göstereceğiz:

Abbâs b. Mirdâs (v. Hz. Osman devri)¹⁶⁷, Abdullah b. Handab (v. ?)¹⁶⁸, Abdullah b. Mes‘ûd (v. 32/652)¹⁶⁹, Akîl b. Ebî Tâlib (v. 60/680)¹⁷⁰, Ali b. Şeybân (v.)¹⁷¹, Alkame b. Vakkâs el-Leysî (v. 86/705)¹⁷², Amr b. Cerâd (v. ?)¹⁷³, Atiyye b. Sa‘d el-Avfî (v. 111/729-730)¹⁷⁴, Bürayde b. Husayb (v. 63/682-683)¹⁷⁵, Câbir b. Atîk (v. 61/681)¹⁷⁶, Cübeyr b. Mut‘ım (v. 59/678-679)¹⁷⁷, Ebîd b. Hammâl (v.)¹⁷⁸, Ebû Mahzûra (v. 59/678-679)¹⁷⁹, Ebû Saîd el-Hudrî (v. 74/693-694)¹⁸⁰, Ebû Talhâ (v. 34/654-655)¹⁸¹, Enes b. Mâlik (v. 93/711-712)¹⁸², Eş‘as b. Kays (v. 40/661)¹⁸³, Evs b. Ebî Evs (v. ?)¹⁸⁴, Hanî b. Yezîd (v. ?)¹⁸⁵, Hâris b. Amr (v.)¹⁸⁶, Hâris b. Hişâm (v. 18/639)¹⁸⁷, Hazn b. Ebî Vehb (Sa‘îd b. Müseyyeb’in dedesi.)(v. ?)¹⁸⁸,

¹⁶⁷ Ebû Dâvud,

¹⁶⁸ Tirmizî, “Menâkıb”, 16.

¹⁶⁹ İbn Mâce, “Cihâd”, 40.

¹⁷⁰ İbn Mâce, “Tahâra”, 1.

¹⁷¹ Ebû Dâvud, “Salât”, 5.

¹⁷² Nesâî, “Rikâk”. (Hadis Rikâk kitabının başlık sayfasında geçiyor.)

¹⁷³ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 44.

¹⁷⁴ Ebû Dâvud, “Harâc, Cenâiz”, 29.

¹⁷⁵ Ebû Dâvud, “Edeb”, 94.

¹⁷⁶ İbn Mâce, “Cihâd”, 17.

¹⁷⁷ Ebû Dâvud, “Sünnet”, 19.

¹⁷⁸ Ebû Dâvud, “Harâc, İmâra ve Fey”, 36.

¹⁷⁹ Ebû Dâvud, “Salât”, 28.

¹⁸⁰ Ebû Dâvud, “Edeb”, 25.

¹⁸¹ Nesâî, “Tefsîr” (Nûr), 6.

¹⁸² İbn Mâce, “Fiten”, 28.

¹⁸³ Ebû Dâvud,

¹⁸⁴ Nesâî, “Tefsîr”, (Enbiyâ), 1.

¹⁸⁵ Ebû Dâvud, “Edeb”, 70.

¹⁸⁶ Nesâî, “Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle”, 152.

¹⁸⁷ Nesâî, “Siyâm”, 125.

¹⁸⁸ Ebû Dâvud, “Edeb”, 70.

Hirmâs b. Habîb (v. ?)¹⁸⁹, Hizyem b. Ömer (v. ?)¹⁹⁰, Ka‘b b. Mâlik (v. 50/670)¹⁹¹, Kata‘de b. Nu‘mân (v. 23/643)¹⁹², Kays b. Mahrame (v. ?)¹⁹³, Ma‘bed b. Hevze (v. ?)¹⁹⁴, Müccâ‘ b. Mürâra (v. 41/661)¹⁹⁵, Sa‘d b. Ubâde (v. 14/635)¹⁹⁶, Sa‘lebe el-Anberî (v. ?)¹⁹⁷, Sâbit b. Sâmit (v. ?)¹⁹⁸, Sahr b. Abye (v. ?)¹⁹⁹, Saïd b. el-Âs (v. 59/679)²⁰⁰, Saïd b. Müseyyeb (v. 94/713)²⁰¹, Sefîne Ebû Abdurrahmân (v. 80/699)²⁰², Şihâb b. el-Mecnûn (v. ?)²⁰³, Talhâ b. Ubeydullah (v. 36/656)²⁰⁴, Temîm ed-Dârî (v. 40/661)²⁰⁵, Umeyr b. Habîb (Kata‘de el-Leysî?) (v. ?)²⁰⁶, Uveyym b. Sâide (v. 23/644)²⁰⁷, Ya‘lâ b. Mürra (v. ?)²⁰⁸.

Kütüb-i Sitte’de “an ebîhi an ceddihî” isnadlı tek rivâyeti olup sahîfesi bulunan sahâbiler:

Enes b. Mâlik Sahîfesi

Enes b. Mâlik de sahîfesi olan, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden birsidir. Hicretten on yıl önce dünyaya gelmiştir. Çok hadis rivâyet ettiği için muksirûn sahâbîler arasındadır. Hz. Ebû Bekr Bahreyn’de vali olarak bulunan Enes b. Mâlik’e vergi hususunda bir kitap yazmıştır.

¹⁸⁹ Ebû Dâvud, “Ekzîye”, 29.

¹⁹⁰ Nesâî, “Menâsik”, 198.

¹⁹¹ İbn Mâce, “Hibât”, 7.

¹⁹² Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 5.

¹⁹³ Tirmizî, “Menâkib”, 2.

¹⁹⁴ Ebû Dâvud, “Savn”, 31.

¹⁹⁵ Ebû Dâvud, “Harâc, İmâra ve Fey”, 20.

¹⁹⁶ Nesâî, “Vesâyâ”, 7.

¹⁹⁷ İbn Mâce, “Sadakât”, 18.

¹⁹⁸ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 64.

¹⁹⁹ Ebû Dâvud, “Harâc, İmâra ve Fey”, 36.

²⁰⁰ Tirmizî, “Birr ve Sîle”, 33.

²⁰¹ Buhârî, “Menâkibü’l-Ensâr”, 26.

²⁰² Ebû Dâvud, “Et’ime”, 29.

²⁰³ Tirmizî, “De’avât”, 125.

²⁰⁴ Tirmizî, “De’avât”, 51.

²⁰⁵ İbn Mâce, “Cihâd”, 14.

²⁰⁶ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 15.

²⁰⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 7.

²⁰⁸ Tirmizî, “Salât”, 191(303).

Bu risâle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zekat nisbetleri hakkındaki vefatından önce yazdırıldığı mektubunun bir kopyası gibi görünmektedir.²⁰⁹

Sa'd b. Ubâde Sahîfesi

Ensarın önde gelenlerinden olup okuma yazma bildiği için "kamil" olarak isimlendirilen kişiler arasındadır.²¹⁰ Hadisleri bir kitap halinde topladı ve daha sonra bu kitaptan alınan bir hadîs-i şerîf ailesinden birçok kimse tarafından rivâyet edilmiştir.²¹¹

Sehl b. Sa'd es-Sâ'îdî Sahîfesi

Seleme b. Dînâr ile Ebû Hâzım Sehlîn hadislerini bir araya toplamışlar ve bunlar İbn Ebî Hâzım tarafından da rivâyet edilmiştir.²¹²

²⁰⁹ A'zamî, s. 71; Canan, İbrahim, "Enes b. Mâlik", *DİA*, s. 234, 235.

²¹⁰ Azimli, Mehmet, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, s. 377.

²¹¹ A'zamî, s. 88.

²¹² A'zamî, s. 88.

TABLO II															
KÜTÜB-İ SİTTE'DE 2 İLE 5 ARASINDA "AN EBÎHİ AN CEDDİHİ" İSNADLI RİVÂYETİ OLAN SAHÂBÎLER															
SAHÂBÎ AİLELER		SAHÎH-İ BUHÂRÎ		SAHÎH-İ MÜSLİM		SÜNEN-İ NESÂİ		SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD		SÜNEN-İ TİRMİZÎ		SÜNEN-İ İBN MÂCE		KÜTÜB-İ SİTTE	
		TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ
1.	RÂFİ' B. HADÎC	1	1	-	-	2	2	2	2	3	2	-	-	8	3
2.	SEBRA B. MA'BED	-	-	1	1	-	-	2	2	-	-	-	-	3	3
3.	AMR B. KA'B	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2	2
4.	AMR B. HAZM	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	1	1	3	2
5.	EBÛ RÂFİ'	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	3	2
6.	MİKDÂM B. MA'DÎ KERİB	-	-	-	-	3	1	2	2	-	-	1	1	6	2
7.	RİFÂ'A B. RÂFİ' B. MÂLİK EZ-ZÛRÂKÎ	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	1	1	3	2
8.	RUKÂNE B. 'ABDÜYEZÎD	-	-	-	-	-	-	2	2	1	1	1	1	4	2
9.	SÂBİT B. KAYS B. ŞEMMÂS	-	-	-	-	2	1	2	2	-	-	-	-	4	2
10.	SA'D B. EBÎ VAKKÂS	1	1	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	3	3
11.	SELEME EL-ENSÂRÎ	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	1	3	2
12.	SÜHEYB B. SİNÂN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
13.	ZÜBEYR B. EL-AVVÂM	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	3	2
TOPLAM		1	1	1	1	13	9	13	13	9	7	11	10	46	28

TABLO III															
KÜTÜB-İ SİTTE'DE "AN EBÎHİ AN CEDDÎHİ" İSNADLI TEK RİVÂYETİ OLUP RİVÂYETİ 1'DEN FAZLA KİTABA ALINAN SAHÂBÎLER															
SAHÂBÎ AİLELER		SAHÎH-İ BUHÂRÎ		SAHÎH-İ MÜSLİM		SÜNEN-İ NESÂÎ		SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD		SÜNEN-İ TİRMİZÎ		SÜNEN-İ İBN MÂCE		KÜTÜB-İ SİTTE	
		TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ
1.	ABDULLAH B. EBÛ RABÎÂ	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	1	1	3	1
2.	CÜNÂDE B. ÜMEYYE	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	2	1
3.	KA'B B. 'UCRA	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	2	1
4.	SEHL B. HUNEYF	-	-	1	1	1	1	-	-	1	1	1	1	4	1
5.	UBÂDE B. SÂMÎT	-	-	1	1	2	1	-	-	-	-	-	-	3	1
6.	VAHŞÎ B. HARB	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	2	1
7.	YEZÎD B. SAÎD	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	2	1
TOPLAM		-	-	2	2	5	3	4	4	3	3	4	4	18	7

TABLO IV															
KÜTÜB-İ SİTTE'DE "AN EBÎHİ AN CEDDİHİ" İSNADLI TEK RİVÂYETİ OLUP TEK KİTABA ALINAN SAHÂBÎLER															
SAHÂBÎ AİLELER		SAHÎH-İ BUHÂRÎ		SAHÎH-İ MÜSLİM		SÜNEN-İ NESÂİ		SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD		SÜNEN-İ TİRMİZÎ		SÜNEN-İ İBN MÂCE		KÜTÜB-İ SİTTE	
		TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ	TEKRARLI	TEKRARSIZ
1.	Abbâs b. Mirdâs	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
2.	Abdullah b. Handab	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
3.	Abdullah b. Mes'ûd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
4.	Akîl b. Ebî Tâlib	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
5.	Ali b. Şeybân	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
6.	Alkame b. Vakkâs el- Leysî	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
7.	Amr b. Cerâd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
8.	Atiyye b. Sa'd el-Avfî	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
9.	Bûrayde b. Husayb	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
10.	Câbir b. Atîk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
11.	Cübeyr b. Mut'im	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
12.	Ebîd b. Hammâl	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
13.	Ebû Mahzûra	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
14.	Ebû Saîd el- Hudrî	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
15.	Ebû Talhâ	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
16.	Enes b. Mâlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1

16.	Eş'as b. Kays	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
17.	Evs b. Ebî Evs	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
18.	Hanî b. Yezîd	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
19.	Hâris b. Amr	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
20.	Hâris b. Hişâm	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
21.	Hazn b. Ebî Vehb	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
22.	Hirmâs b. Habîb	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
23.	Hizyem b. Ömer	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
24.	Ka' b b. Mâlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
25.	Kata'de b. Nu'mân	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
26.	Kays b. Mahrame	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
27.	Ma'bed b. Hevze	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
28.	Müccâ' b. Mürâra	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
29.	Sa'd b. Ubâde	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
30.	Sa'lebe el- Anberî	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
31.	Sâbit b. Sâmit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
32.	Sahr b. Alye	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
33.	Saîd b. el-Âs	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
34.	Saîd b. Müseyyeb	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
35.	Sefîne Ebû Abdurrahmân	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
36.	Şihâb b. el- Mecnûn	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
37.	Talhâ b. Ubeydullah	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
38.	Temîm ed- Dârî	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1

39.	Umeyr b. Habîb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
40.	Uveym b. Sâide	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
41.	Ya'lâ b. Mürra	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
TOPLAM		1	1	-	-	7	7	15	15	7	7	11	11	42	42

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışma ile *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” şeklindeki aile isnadıyla merfu rivâyeti gelen 72 aile tespit edilmiştir. Bu aileler rivâyetlerinin sayısına göre beşten fazla rivâyeti olanlar, iki ile beş arası rivâyeti olanlar ve tek rivâyeti olanlar şeklinde tasnif edilmiştir. Her bir başlıkta hadislerin Arapça metinlerinin hemen altında tozun, baba ve dedelerin künyeleri verişmiş ve torun ile dedenin altı çizili olarak gösterilmiştir.

Beş ve daha fazla rivâyeti olan sahâbîlerin sayısı 10 olarak tespit edilmiştir. Bu sahâbîlerden gelen toplam rivâyet sayısı iki yüz doksan beştir. Mükerrerler hariç yüz yetmiş yedi rivâyet bulunmaktadır. *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” şeklinde isnâdı bulunan bu sahâbîlerin mükerrerler hariç rivâyet sayıları Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın 103, Ebû Mûsâ el- Eş'arî'nin 5, Amr b. Avf el-Müzenî'nin 12, Sa'd b. 'Âiz el-Ğaraz'ın 9, Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî'nin 8, Abdurrahman b. Avf'ın 6, Ali b. Ebî Tâlib'in 7, Abdullah b. Abbas'ın 6, Ömer b. el-Hattâb'ın 6, Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî 15 olarak tespit edilmiştir.

İki ile beş arası rivâyeti olan sahâbîlerin sayısı 13 olarak tespit edilmiştir. Bu sahâbîlere ait toplamda kırk dokuz, mükerrerler hariç ise otuz bir rivâyet bulunmaktadır. *Kütüb-i Sitte*'de “an ebîhi an ceddihî” şeklinde isnâdı bulunan bu sahâbîlerin mükerrerler hariç rivâyet sayıları Râfi' b. Hadîc'in 3, Sebra b. Ma'bed'in 3, Amr b. Ka'b'ın 2, Amr b. Hazm'ın 2, Ebû Râfi'in 2, Mikdâm b. Ma'dî Kerib'in 2, Rifâ'a b. Râfi' b. Mâlik ez-Zürakî'nin 2, Rukâne b. 'Abdiyezîd'in 2, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın 3, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın 2, Seleme el-Ensârî'nin 2, Süheyb b. Sinân'ın 2, Zübeyr b. el-Avvâm'ın 2 olarak tespit edilmiştir.

Rivâyetine yalnızca bir müellif tarafından yer verilen sahâbîlerin sayısı 42, yalnızca tek rivâyeti olup bu rivâyeti birden fazla müellif tarafından kitaba alınan sahâbîlerin sayısı 7 olarak tespit edilmiştir.

Kütüb-i Sitte içerisindeki “an ebîhi an ceddihî” isnadıyla gelen hadislerin müphem ifadelerindeki kişileri belirledikten sonra 72 sahâbî ailesi içerisinde Muhammed Mustafa A'zamî'nin “*İlk Devir Hadis Edebiyatı*” kitabındaki sahife sahibi sahâbîleri esas alarak 12 sahâbî tespit edilmiştir. Bu sahâbîler alfabetik sıra ile;

Abdullah b. Abbas (v. 68/687), Abdullah b. amr b. el-Âs (v.65/685), Ömer b. el-Hattâb (v. 23/644), Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661), Amr b. Hazm (v. 53/673), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 42/662), Ebû Râfi' (v. 40/660), Enes b. Mâlik (v. 93/711), Râfi' b. Hadîc (v. 73/692), Sa'd b. Ubâde (v. 14/635) ve son olarak Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî'dir (v. 91/712). Bu sahâbîlerin sahîfelerinden bazıları nüsha olarak rivâyet edilmiş, bazıları ise içlerinden alınan hadislerin müelliflerin kendi kitaplarında ilgili yerlere serpiştirilmesi şeklinde rivâyet edilmiştir. Yine bu 12 sahâbî ailesinden bazılarında torun râvî dedesinin kitabını bizzat dedesinden işiterek semâ' yoluyla rivâyet etmiş, bazılarında ise dedesi ile hiç karşılaşmadığı halde dedesinin kitabı bir şekilde kendisine intikal etmiş ve o kitabı vicâde yoluyla rivâyet etmiştir..

Çalışmamızda her iki bölümün sonunda bu sahâbîlerden gelen rivâyetlerin sayıları tablo ile gösterilmiştir. I numaralı tablo, *Kütüb-i Sitte*'de beş ve daha fazla sayıda "an ebîhi an ceddihî" isnadlı rivâyeti bulunan sahâbîlerin rivâyet sayılarını; II numaralı tablo, *Kütüb-i Sitte*'de iki ve beş arasında "an ebîhi an ceddihî" isnadlı rivâyeti bulunan sahâbîlerin rivâyet sayılarını; III numaralı tablo, tek rivâyeti olduğu halde bu rivâyeti *Kütüb-i Sitte* içerisinde birden fazla kitaba alınan sahâbîlerin rivâyetlerinin hangi kitaplarda yer aldığını; IV numaralı tablo tek rivâyeti olup bu rivâyeti *Kütüb-i Sitte* kitapları içerisinde tek bir kitapta yer alan sahâbîlerin rivâyetinin hangi kitapta yer aldığını göstermektedir. Bu tablolardada hangi müellifin hangi aileden ne kadar rivâyette bulunduğu, bu rivâyetlerin *Kütüb-i Sitte* içerisindeki sayıları ve tüm bu rivâyetlerin hem mükerrerler ile beraber, hem de mükerrerleri hariç sayıları ayrıntılı olarak verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alâî, Salâhuddîn Ebû Saîd Halîl ed-Dimeşkî (v. 761), *Câmi‘u’t-Tahsîl fî Ahkâmi’l Merâsil*, Âlem’ül-Kütüb, Beyrut, 1986.
- Aycan, İrfan. “Urve b. Zübeyr”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 42: 184-185, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 2: 196-200, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydınli, Abdullah, “Sahîfe”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 25: , İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aydınli, Abdullah, “Ebû Râfi‘ ”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 10: 211, İstanbul: TDV Yayınları,1994.
- A‘zamî, Muhammed Mustafa, “İlk Devir Hadis Edebiyatı”, İz Yayıncılık, (Trc: Hulusi Yavuz), İstanbul 2021.
- Azimli, Mehmet, “Sa‘d b. Ubâde”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 35: 377, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Başaran, Selman, “Amr b. Hazm”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 3: 84, İstanbul: TDV Yayınları,1991.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870) , *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-XI, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Daru Tavki’n-Necât, Beyrut 2001.
- Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî), I-VIII, Beyrut 1407/1986.
- Canan, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 11: 234-235, İstanbul: TDV Yayınları,1995.
- Çakan, İsmail L-Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbas”, *Türkiye Diyânet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, 1: 76-79, İstanbul: TDV Yayınları,1998.

- Efendioğlu, Mehmet, “Rifâa b. Râfi”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 94, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet, “Suheyb b. Sinân”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37: 477, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Efendioğlu, Mehmet, “Zübeyr b. Avvâm”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44: 522, 524, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Eren, Mehmet, *Hadis İlminde Rical Bilgisi ve Kaynakları*, İSAM, İstanbul 2018.
- Fayfa, Mustafa, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1: 85, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, “Ali”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 371-374, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Hamîdullah, Muhammed, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahîfe-i Hemmâm ibn Münebbih*, (Trc.: Kemal Kuşçu), Bahar Yayınları, İstanbul 2007.
- Hatiboğlu, İbrâhim, “ Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 373-374, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali (852/1448), *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Matba’atü Dâirati’l Meârifî’n-Nizâmîyye, Hindistan 1909, III, 464.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali (852/1448), *Takrîü’t-Tehzîb*, (thk. Muhammed Avvâme), Dâru’l-Âsime, Beyrut 1986.
- İbn Hazm, *Esmâü’s-Sahâbe Vemâ Liküllî Vâhidin Minhüm Mine’l-Aded*, nşr. Müs’ad Abdülhamîd es-Sa’denî, Mektebetü’l-Kur’ân, Kâhire, s. 39.
- İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, II, 123; III, 226-230.
- İbnü’s- Salah, Takıyyüddîn Osmân b. Salâhuddîn eş-Şehrezûrî (643/1245), *Ulûmu’l-Hadis*, thk. Nureddin Itr, Dâru’l-Fikr, Suriye 1986.
- Kandemir, Yaşar, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1: 126-127, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

- Kandemir, Yaşar, “Ebû Mûsâ el-Eş‘arî *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10: 190, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, Yaşar, “Hişâm b. Urve”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18: 155-156, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Karataş, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 353, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kırış, Şemsettin, “Erîke Hadîsi’nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma’dikerib”, *İnsan ve Toplum bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2, 2018: 997-1000.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara, 2018.
- Kuzudişli, Bekir, *Hadis Rivâyetinde Aile İsnadları*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Müezzin”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 490, Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Mahmûd Muhammed Halîl, Ahmed Abdî’r-Rezzâk, Ebû Mu’âtî, *Mevsû‘a Akvâli’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*
- Mizzî, Ebu’l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahman (742/1342), *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1980.
- Özdemir, Veysel, *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü’s-Sâdika’sı*, Akademisyen Kitabevi; Ankara, 2018.
- Şenel, Abdülkadir, “Râfi‘ b. Hadîc”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34: 392-393, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ünal, Yavuz, “Rükâne b. Abdüyezîd”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 285, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yücel, Ahmet, “Kitâbet”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26:81-83, Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Zehebî, Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (748/1348), *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, I-XXV, thk. Şuayb el Arnavut, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1985.

- Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyeti'l-Meşâhîr ve'l-Â'lâm*, I-XV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Tunus 2003

